BRAND Östeuropa i rörelse 4.2016

Anarkistisk tidning sedan 1898

Brand

50 kr

4.2016

Östeuropa i rörelse

Brandtal

Detta nummer av Brand handlar om det vi vanligtvis kallar Östeuropa. Det finns en bild av befolkningarna där som politiskt passiva och apatiska och som sammanbitet genomlider den ena förtryckarregimen efter den andra. Vi vill istället belysa de krafter som är och länge varit i rörelse, och frågar oss hur en historia av auktoritär statssocialism präglar dem? Transformationen som påbörjades 1989, från socialism/kommunism till chockartad nyliberal kapitalism, skapade många ”förlorare” vars oförmåga att anpassa sig till marknadsekonomin stämplades som individuella misslyckanden. När misstron mot stat och partipolitik är så pass utbredd finns istället, ur nödvändighet men också ur djärva visioner, en mångfald av kreativa former av gräsrotsorganisering och sociala rörelser. I fokus för detta nummer står därför den folkliga mobiliseringen som tar sig olika uttryck: informell organisering under radarn, vräkta pensionärer som ägnar sig åt direkt aktion, husockupationer, massdemonstrationer mot stadsutveckling för de rika, en nyskapande syndikalistisk fackföreningsrörelse, kvinno-kamp, dans som ett queert vapen och mycket, mycket mer.

Det fanns en utbredd idé om att öst, efter kommunismens fall, skulle klättra upp för en kapitalistisk evolutionsstege där målet var att resa sig på två ben och bli som väst, som oss. Vi vill genom att diskutera hur vi i väst koloniserat bilden av öst synliggöra skevheter och missuppfattningar kring det vi kallar ”Östeuropa” och hur kategorierna ”öst” och ”väst” fungerat som varandras spegelbilder, där väst representerat det goda och eftersträvansvärda och öst blivit en lillebror som inte riktigt ”hängt med”. Hur länge ska denna del av Europa betraktas som ”post-socialistisk”? Det har gått 27 år sedan transformationen till kapitalism påbörjades och vissa länder i denna del av Europa för idag en mer nyliberal politik än Sverige. Kanske gör likheterna i den nyliberala styrformen att vi går mot att bli allt mer lika dem?

Att försöka täcka en hel region, där skillnaderna många gånger är fler än likheterna, är en omöjlig uppgift och inte heller vårt anspråk. Vi har därför valt att göra nedslag, skrapa på ytan, utifrån kontakter vi knutit och exempel vi funnit intressanta och som kan tjäna som inspiration. Det som förenar dem och oss alla är de orättvisa villkor som den nyliberala kapitalismen skapar i våra samhällen. Den känns inte vid nationsgränser, men det gör den framväxande och internationellt kommunicerande fascismen både här och där. Även vi måste mobilisera över gränserna, utbyta erfarenheter, förstå och solidarisera med varandra!

INNEHÅLL

4.2016 Östeuropa i rörelse

1 **Brandtal**

3 **Tre korta frågor till Daria Bogdanska**

4 **Östeuropa i rörelse**
Numrets redaktörer

8 **Informell organisering i skuggan av ett systemskifte**
Dominika V. Polanska

12 **Döda ägare, levande kamp**
Intervju med Kommittén för Försvar av Hyresgästers Rättigheter
Text: Maral Shafeie

18 **För att förändra livet behöver du institutioner – om boendekooperativ och vänsterpolitik**
Klemen Ploštajner

22 **Att dansa, att kämpa, att läka**
Dasha Che

26 **Vems Belgrad?**
Scott Springfeldt

32 **Serie: The Post-Communist Dream**
Daria Bogdanska

36 **Anarkosyndikalistisk organisering i Bulgarien**
Intervju med Nikola Petkanov
Text: Julia Lindblom

38 **Feminism underifrån: lärdomar från Polen**
Elżbieta Korolczuk

42 **Ordlista**

44 **Ett krig med många namn**
Antti Rautiainen

50 **Den polska symbolstriden**
Grzegorz Piotrowski

54 **Bättre att ockupera hem än att låta dem ruttna – om Klinika i Prag**
Tim Weldon

58 **Makt och morötter**
Moa Lindholm

60 **Den totalitära stats-uppfattningens renässans**
Johan Eddebo

62 **Recension: *Konsten att sälja krig: propaganda från Cato till Nato***
Erik Haking

63 **Recension: *Wage Slaves, Palimpsest, Hjärnan darrar, Uppgång och fall***
Moa Candil

64 **Landsbygdsdöden**
Erik Hilding Lahti

till Daria Bogdanska som nyligen kommit ut med seriealbumet *Wage Slaves*.

Vill du berätta om ditt seriealbum *Wage Slaves*?

Det är ju en dokumentation av mitt första år i Sverige och det är självbiografiskt till 99 procent. Det tog åtminstone ett år för mig att skaffa personnummer, vilket är helt omöjligt att leva utan. Så jag var tvungen att skaffa svartjobb och när jag började jobba där så upptäckte jag att det var väldigt orättvisa arbetsförhållanden. Folk från utanför Europa fick allra minst, 40 kr i timmen. Jag fick 50 och en svensk tjej fick 60. Så jag började organisera mig i SAC och vann konflikten. Boken handlar om den här konflikten och hur jag lärde mig om organisering, för jag kunde ingenting från början. Om organisering men också om hopplöshet, för det var en väldigt svår situation att befinna sig i. Och det handlar också om det privata, lära sig språket, skaffa vänner, försöka starta ett nytt liv. Det känns som att det inte finns så många skildringar av livet som invandrare i den svenska litteraturen. Och jag tycker det behövs för det är en jättestor grupp människor som lever i det här landet och ofta befinner sig på botten av samhällets strukturer.

Har det förändrat dina känslor kring de här erfarenheterna att få berätta historien?

Jag tycker att det är en viktig historia och jag skulle vilja uppmuntra andra till organisering genom den. Men samtidigt så slutar den bara positivt för mig. Jag har inte lyckats organisera mina medarbetare. Jag har gjort någonting men jag har bara vunnit själv och fått tillbaka de pengar som chefen var skyldig mig. Det blev ett exempel för andra och det var snack i media. Men jag tror inte att bara snack i media eller skriva en serie om det ändrar någonting. Det skapar debatt men det förändrar inte så mycket. Så nu när jag är klar med boken vill jag engagera mig fackligt igen för det är något som verkligen påverkar.

Apropå medial upmärksamhet: Jag intervjuas ofta numera och journalister försöker beskriva mig som ett bra exempel på en invandrare som lever nån slags swedish dream. Jag har vunnit konflikten med chefen, jag har integrerats, lärt mig språket, nu fick jag lärarjobb på folkhögskola. Bravo! Men jag vill inte bli ett exempel för att skapa myten av ”den duktiga invandraren” och att man kan åstadkomma allt om man bara vill. Mycket av det jag har lyckats med var till stor del tack vare andra människors hjälp eller av en slump.

I din serie du ritat för oss så ställs frågan ”vill du ha det som i post-Sovjet?”. Vad känner du igen från Polens utveckling här i Sverige?

Vad jag menade var utvecklingen mot superliberal marknadsekonomi och nationalism/patriotism. Ett halvår efter att jag flyttade till Sverige så fick SD 13 procent i valet och så ser man vad sossarna håller på med. Det är lite förskräckligt ibland om jag jämför med bilden jag hade av Sverige innan. Och så har vi Polen, den extrema blandningen av båda: extremt kulturkonservativt och supernyliberalt. Det är inte en bra blandning och man kan se det när man kollar på Polens politiska läge nu och hur många unga som lämnar landet för att jobba och leva utomlands. Så min poäng var att man borde fråga så snarare än ”vill ni ha det som i Sovjet?”. Det är självklart mer komplext än så men det var lite av ett skämt. De kommunistiska staterna var såklart inte bra på grund av många grejer som t. ex. den hårda politiska repressionen, och det var ju fattigt. Men folk hade jobb och det är jättemånga äldre som säger att det var bättre då. De hade åtminstone existensminimum och det är jättemånga som inte har det numera. Folk avskyr förra systemet men vill samtidigt ha mer ekonomisk trygghet som de saknar på grund av den här nyliberala ideologin och dess konsekvenser som reformer och extrem privatisering som introducerades som en chock.

Läs *The Post-Communist Dream* på sidan 32 som Daria Bogdanska ritat för detta nummer av Brand.

Text: Dominika V. Polanska, Maral Shafeie, Scott Springfeldt
Illustration: Hugo Tillbom

Östeuropa i rörelse

Berlinmurens fall kom med stora löften som inte infriades. Istället öppnades ett smörgåsbord av marknader i forna östblocket att plundra. Numrets redaktörer utvecklar sina tankegångar och hör ett cyniskt flabb som är väl värt att lyssna på.

Utförsäljningen och marknadsanpassningen

I december 1989, när Berlinmuren just fallit och de två tyska staterna hade påbörjat processen att enas, ställde sig Västtysklands dåvarande förbundskansler Helmut Kohl inför massorna i Berlin och deklarerade att ”blomstrande landskap ligger framför oss”. Genom att ena Tyskland skulle nu ingen behöva ”stå ut med otillbörligt lidande”, och ingen skulle hellre ”ha det sämre än innan, utan tvärtom, kommer flertalet få det bättre”.

I själva verket, inte bara i det nu enade Tyskland utan i hela det forna östblocket, påbörjades en ursinnig uppstyckning och utförsäljning av det som tidigare varit statlig eller allmän egendom: naturresurser, fabriker, bostäder, bolag, energisektorn, järnvägar och allt annat som gick att kränga billigt och snabbt. Påhejade av kapitalets överstatliga organisationer – IMF, Världsbanken, EU och diverse konglomerat – avreglerades en halv kontinent samtidigt som de som stiftade lagarna om privatisering i många fall var samma personer som sedan köpte tillgångarna. I andra fall såldes de till utländska investerare. Många av de forna socialistiska staterna såg en snabb tillväxt de första åren som ett resultat av de pengar som flödade in när tillgångarna såldes, för att följas av inflation och stagnerad tillväxt, ibland inom ett par år. Och om inte då så efter krisen 2008. Nu hade dock de skyddssystem som funnits under socialismen försvunnit, infrastruktur hade privatiserats, och arbetslöshet och sjunkande levnadsstandard för många följde. I Rumänien uppger till exempel idag endast en femtedel av befolkningen att de hade det värre under kommunisttiden än idag och cirka hälften av alla bulgarer lever runt fattigdomsstrecket eller riskerar att hamna i fattigdom.

Chockdoktrinen

Det här skulle kunna beskrivas utifrån Naomi Kleins teori om *chockdoktrinen*, alltså den nyliberala metod som utifrån antagandet att ingen befolkning skulle rösta fram den här typen av plundring istället låter skapa kaos – chock – i former av krig, revolution, statskupper eller finansiell oro och på så sätt tvingar fram den här typen av förändringar i en tid då den sociala oron maskerar dessa reformer. Plundringarna paketeras och säljs som *demokrati, nödvändiga, stabilitetsfrämjande* eller annat. Som i Wendy Browns ord, ”kanske är det så att kapitalismen, den moderna demokratins allt mer förslagna och listiga dubbelgångare, en gång för alla reducerat demokratin till ett varumärke... där en produkts image helt och hållet frikopplats från sitt innehåll” (Brand 3/2014). För det blomstrande landskap av demokrati, frihet och inflytande som Kohl målade upp för de östtyska folksamlingarna grusades snabbt i många av de post-socialistiska staterna. Istället såg man den gamla nomenklaturan byta uniform till kostym och fortsätta regera och bygga sina, i Viktor Orbáns ord, *illiberala demokratier*, präglade av korruption och klientelism, kryddade med revanschistisk nationalism. Kanske gick detta att ana redan 1989 när de östtyska demonstranterna bytte slagord från *Vi är folket* till *Vi är ett folk* – från ett krav på folklig makt till en vädjan om att upptas i den Västtyska nationens folkgemenskap. För att dölja att inget verkligt skifte har skett i vilka som utövar makt har istället ett omfattande arbete lagts ned på att radera ut det kommunistiska arvet på ett symbolplan: gator och torg har döpts om och statyer har forslats till enorma statykyrkogårdar som idag går att hitta utanför många östeuropeiska storstäder.

Transformationens vinnare och förlorare

Det är svårt att prata om ”Östeuropa” eller de länder som vanligtvis kategoriseras som ”östeuropeiska” eller ”post-socialistiska” utan att hamna i det svartvita tänkande som fortsätter dela in Europa i ”öst” och ”väst”. Edward Saids stora verk *Orientalism* som skrevs i slutet av 70-talet gör upp med Västvärldens nedsättande och imperialistiska kulturella idéer om ”öst”. Det går att dra paralleller till hur denna syn på det mer geografiskt avlägsna ”öst”, orienten, återkommer i hur vi ser på ”Östeuropa”. Den polska antropologen Michal Buchowski har i sina arbeten visat hur det i väst skapats en rad idéer om vad öst är, ett slags skrattspegel ”vi” kunnat spegla oss i för att se vad ”vi” *inte* är: dom! Han blickar tillbaka i den europeiska historien till det kalla kriget och järnridån och målar upp en mental karta som från västs perspektiv bygger på en skillnad mellan ett civiliserat vi, kontrasterat mot de ociviliserade Andra, ett ociviliserat öst.

”I hela det forna östblocket, påbörjades en ursinnig uppstyckning och utförsäljning av det som tidigare varit statlig eller allmän egendom.”

Buchowski argumenterar att transformationen av Europa sedan 1989 i stor utsträckning präglats av just denna uppdelning mellan ett ”vi” och ”de Andra”. Han menar att den dominerande liberala ideologin har påverkat sättet genom vilket ojämlikhet uppfattas och att måttstocken för framgång har blivit människors förmåga att anpassa sig till marknaden. Allt detta i en atmosfär som på ett tydligt sätt tagit avstånd från det socialistiska/kommunistiska förflutna och där socialism och kommunism förknippas med bakåtsträvan och passivitet. Transformationens förlorare – de fattiga, de arbetslösa, bönder och arbetare – döms ut och tillskrivs oönskade egenskaper som efterblivenhet, oförmåga att anpassa sig, bakåtsträvan, gammalmodighet eller okunskap. Framförallt får de själva bära skulden för sin egen situation. György Konrád – ungersk författare och liberal dissident under kommunisttiden, och som sedermera, likt många andra europeiska liberaler, blivit flyktingmotståndare och gjort islamofoba uttalanden – beskriver här dessa oönskade egenskaper på ett mycket träffande sätt i en dikt i boken *Från Europas navel*:

Nomenklatura: De kommunistiska staternas ledarskikt

Klientelism: ett sätt att styra genom tjänster och gentjänster

> ”Vi är den fattiga släkten, vi är infödingarna, vi är eftersläntrarna, de efterblivna, de outvecklade, de fåniga, de sluskiga, tiggarna, gratisätarna, svindlarna, gröngölingarna, de känslosamma, de gammalmodiga, de barnsliga, de icke-orienterade, de störande, de bullersamma, de sluga, de oberäkneliga, de slarviga, de som inte svarar på brev, de som försitter det stora tillfället, drinkarna, de pratsjuka, de som överskrider förfallodagar, löftessvikarna, skrävlarna, de omogna, de monstruösa, de odisciplinerade, de lättsårade, de som evigt förolämpar varandra, de som längtar efter att skiljas från varandra, de ovetande, de som har fel, de mumlande, de som kommit på avvägar och är yra av nederlaget.
>
> Vi irriterar och överdriver, är sorgliga och i någon mån olyckliga. Man brukar utnyttja oss, vi är billig arbetskraft, man betalar mindre för våra varor, man tar med sig färdiglästa tidningar till oss, man får illa maskinskrivna och onödiga brev från oss fulla av hjälplösa detaljer, man kan le åt oss. Man brukar tycka synd om oss, tills vi plötsligt blir obehagliga, tills vi säger något konstigt och skarpt, tills vi börjar vässa våra klor och visa våra hörntänder, tills det visar sig att vi är energiska, vilda, målmedvetna, tills de hört vårt cyniska flabb, tills de önskar att vi, arroganta galningar, for åt helvete.”

Svaret finns i rörelserna

Precis som överallt får den nyliberala politiken dock sällan stå oemotsagd. Den har drabbat många människor och man har tröttnat på kapitalismens oinfriade löften och på den representativa demokratins tal om inflytande och delaktighet. En delaktighet som aldrig kommer. Partipolitikens instabilitet, elitism, bortkoppling från vardagslivet, korruption och opportunism har mobiliserat människor att söka alternativa sätt att uttrycka och utveckla sin politiska vilja i gemenskap med andra. Det är dessa former detta nummer av Brand försöker att synliggöra.

Många av de kampanjer, aktiviteter och rörelser som tas upp i detta nummer väljer att göra det utanför de formella strukturerna. De väljer att ta avstånd från partipolitiken och institutionerna, och istället skapa egna strukturer, gemenskaper och utrymmen. Tillsammans.

”Vissa har tolkat denna utveckling som a-politisk, men vi skulle vilja påstå att den istället är anti-politisk, eller snarare anti-partipolitisk.”

Många av de som engageras och går samman är just arbetare, fattiga pensionärer, ungdomar, personer som står utanför bostads- och arbetsmarknaden, kvinnor, hbtq-personer och andra grupper som den nyliberala kapitalismen trängt ut i periferierna. Vissa har tolkat denna utveckling som a-politisk, men vi skulle vilja påstå att den istället är *anti-politisk*, eller snarare anti-partipolitisk, då de former för politiskt deltagande som utövas inte inskränker sig till valdeltagande eller partipolitiskt arbete. Snarare har den utbredda misstron mot staten och dess institutioner fortsatt att vara betydelsefull bland den stora majoriteten i de ”post-socialistiska” samhällena. Det är också dessa former vi med all säkerhet kommer se mer av i framtiden, både i den del av Europa som tidigare legat öster om järnridån, men även på hemmaplan, där vi ser en tilltagande nyliberalisering där demokratiska värden får stå tillbaka när ekonomisk tillväxt prioriteras och marknader skapas där de inte hör hemma.

György Konráds dikt är ur *Från Europas navel*, Alba, 1990. Översättning: Gabi Gleichmann.

Dominika V. Polanska, Maral Shafeie och Scott Springfeldt är redaktörer för detta nummer av Brand.

Text: Dominika V. Polanska
Illustration: Hanna LT

Informell organisering i skuggan av ett systemskifte

Den polska misstron till politiken och staten har stämplats som politisk passivitet. Dominika V. Polanska guidar oss genom en politisk kultur där aktiviteten sjuder under ytan – i det levda livet och i gräsrötterna, bortom traditionella institutioner och under radarn.

Mytbildningen kring Östeuropa

Det finns en del myter och uppfattningar kring Östeuropa. När det gäller politik och politiskt deltagande brukar de länder som kategoriserats som östeuropeiska ses som passiva och bakåtsträvande. Att klumpa samman alla dessa länder under en etikett, vare sig det är ”Östeuropa”, ”post-socialistiska” eller ”post-kommunistiska” är också problematiskt, framförallt 27 år efter murens fall. Dessa etiketter reducerar skillnaderna mellan dessa länder och tillskriver dem en viss gemensam egenskap (ofta ur deras statssocialistiska förflutna) som överordnad skillnaderna dem emellan. Det blir särskilt problematiskt när dessa likheter bygger på negativa bilder som andra länder i ”Västeuropa” kan spegla sig i.

Inom forskarvärlden har det introducerats en uppsjö av nya begrepp för att fånga passiviteten och efterblivenheten i den politiska delaktigheten och i civilsamhället i det ”post-socialistiska” Europa. Vissa har pratat om att de bara är ”bleka spegelbilder av sina motsvarigheter någon annanstans i världen” och andra har beskrivit dem som ”hjälplösa”, ”ocivila” eller som helt enkelt ”civilisatoriskt inkompetenta”. Alla dessa synsätt har bidragit till en rejäl mytbildning och till vissa svårigheter att både inom och utanför forskningen gå emot den gängse uppfattningen om att länderna i denna del av Europa helt enkelt inte hänger med/hänger efter jämfört med den demokratiska utvecklingen i väst.

På grund av alla dessa föreställningar har många förbisett den utveckling på gräsrotsnivå som äger rum i dessa länder. Utvecklingen av det civila samhället i den ”post-socialistiska” delen av Europa har framförallt studerats och värderats genom mätningar redovisade i siffror och procentsatser, vilka sätts i kontrast med liknande mätningar i väst. Dessutom ingår i detta kalkylerande enbart den etablerade och formaliserade organiseringen, det vill säga antalet registrerade föreningar och stiftelser. Detta är ytterst problematiskt eftersom andra former av kollektiv organisering exkluderas och förbises, till exempel de former av organisering och frivilligt arbete som var vanliga före 1989 eller den mer informella organise-

Civila samhället: Definieras vanligtvis som en sfär fristående från staten och näringslivet och som bygger på samarbete mellan människor med syfte att balansera framförallt statens makt i ett samhälle.

ringen som jag tänkt presentera i denna text genom att rikta uppmärksamheten på vårt grannland Polen.

Den informella organiseringen är större än den formella

Enligt en undersökning från 2014 gjord av det polska Centrum för Opinionsundersökningar (CBOS) har 78 procent polacker engagerat sig i frivilligt och icke-vinstdrivande arbete för att hjälpa släktingar, vänner, grannar eller främlingar. Det är en siffra som kraftigt överstiger antalet enagagerade inom registrerade föreningar och stiftelser. Tyvärr finns det inte mer detaljerad statistik på området som skulle kunna avslöja under vilka former detta engagemang ägt rum. Flera verkar vara delaktiga i grupper som valt att inte registrera sin verksamhet som föreningar och som på regelbunden basis träffas för att åstadkomma något tillsammans. De är dock svåra att upptäcka ur forskningssynpunkt då det inte finns någon förteckning eller offentlig statistik, och det vi får förlita oss på är ett fåtal enkäter. Det material som min argumentation bygger på här är därför intervjuer med personer aktiva i informella grupper och i vissa fall även i nybildade föreningar.

Informell organisering kan vara i grannar som tillsammans kommit på något projekt att förverkliga, det kan vara stadsodlare, cykelfantaster som tillsammans upptäcker sin stad, feministiska grupper som skapar opinion, människor som byter tjänster och varor utan inbladning av pengar, matkooperativ som handlar närodlad ekologisk mat eller utomparlamentariska politiska grupper och nätverk. Alla dessa finns representerade i det polska civilsamhället och variationen och fantasirikedomen är inspirerande.

Det kan handla om initiativ som syftar till att förbättra närområdet i till exempel grannskapsgrupper som tillsammans vill ändra bilden av sin stadsdel eller grupper som utövar fritidsintressen som är kopplade till deras bostadsområde och anordnar stadsvandringar eller cykelturer eller odlar grönsaker och blommor tillsammans. Det kan också handla om grupper som erbjuder gratis assistans till exempelvis hemlösa eller ungdomar i deras närområde, eller som instruerar andra i hur de kan laga sin cykel. Det kan vara skapandet av självorganiserade platser i form av sociala center, icke-kommersiella kaféer eller konstkollektiv. Det finns även grupper som söker alternativ till kapitalism och där kooperativ, alternativa utbytessystem och anti-tillväxt är grunden. Det som är utmärkande för alla dessa grupper är att de ofta organiserar sig på lokal nivå. Det verkar dessutom vara den drivande faktorn för de informella grupperna, att handla tillsammans för att förbättra något på lokal nivå.

Att organisera sig informellt är ett sätt att agera politiskt utanför de etablerade kanalerna, även om många av de här grupperna inte är uttalat politiska på grund av den gängse uppfattningen om politiken som korrumperad och elitistisk. Den informella organiseringen är utbredd över alla skikt i samhället och bottnar i en sorts reaktion mot den officiella politiken, mot den besvikelse som kom med kapitalismen, och framförallt mot den riktning som det civila samhället i landet utvecklats under de senaste 20 åren. Folk är helt enkelt trötta på den representativa demokratin och kapitalismens oinfriade löften (2014 sade sig 22 procent av polackerna lita på den polska regeringen medan 70 procent sade sig misstro den enligt Eurobarometers mätningar).

Västs demokratiseringsambitioner under 1990-talet tar form i inpumpandet av pengar till olika länder i denna del av Europa som följer en specifk mall av ett civilsamhälle som liknar det som etablerats i väst, samtidigt som de former av civilsamhälle som redan existerar inte erkänns. Det polska civilsamhället har sedan dess präglats av en extrem professionalisering och stort fokus på att få anslag till verksamheten. Detta har inneburit att samarbete mellan olika grupper ofta hotats av konkurrens, att det funnits elitistiska tendenser bland många etablerade organisationer och att de registrerade organisationerna/föreningarna ofta anklagats för alltför stort avstånd till gräsrötterna. Kort och gott: de frivilliga krafterna omvandlades under 1990-talet till entreprenörer i jakten efter pengar och nya projekt och fostrades med rekordfart in i den nyliberala logiken.

Men de pengar som sköts in från väst på 1990-talet för att ”återuppväcka” det civila samhället i de ”post-socialistiska” länderna har inte enbart varit av ondo. Flera kvinno- och hbtq-organisationer hade haft begränsade möjligheter att utvecklas, i till exempel Polen, om de inte fått stöd utifrån på grund av den konservatism och högerpopulism som vunnit mark i landet de senaste 20 åren. För väldigt många har dock föreningslivets fokusering på finansiering inneburit en förvrängning av det som deras engagemang handlar om och kritiken framkommer väldigt tydligt bland dem som valt att organisera sig på informell basis.

”Att organisera sig informellt är ett sätt att agera politiskt utanför de etablerade kanalerna.”

Anledningar till att organisera sig informellt

Kritiken mot formaliseringen av det polska civilsamhället är tydlig bland de informella grupperna. När de beskriver varför de engagerat sig och lyfter fram de fördelar och nackdelar det innebär att vara informellt organiserad sätter de gärna detta i kontrast mot det formaliserade föreningslivet, mot det som i vardagsspråk kommit att kallas ”NGOs”. De hänvisar till den utbredda uppfattningen om det polska civilsamhällets NGO-isering, det vill säga att den dominerande formen av polackernas sociala engagemang blivit ett arbete (ofta betalt) inom en icke-statlig organisation.

Informella grupper och nätverk menar att deras sätt att organisera sig jämnar ut befintliga maktskillnader, öppnar upp för fler att delta på sina egna premisser och är ett mer genuint sätt att engagera sig i samhällsfrågor. De kritiserar NGOs för att befatta sig med pengar, som enligt dem medför korruption och oönskat beteende som gynnar enskilda individer. De ser vissa personers engagemang i NGOs som ett medvetet steg i karriären och strävan efter att komma närmre maktens korridorer. Det här sättet att tänka speglar den utbredda inställningen till politiken och makthavare i landet. Partipolitiken står enligt denna uppfattning för elitism och korruption. Den stora majoriteten polacker är starkt engagerade i politiken men organiserar sig informellt, utanför partipolitiken, utan att öppet definiera sin aktivitet som politisk. Det handlar tvärtemot den etablerade föreställningen inte om passivitet och hjälplöshet utan om ett starkt engagemang som tar avstånd från de etablerade institutionella formerna för organisering. Variationsrikedomen, kreativiteten i uttrycksformerna och det än så länge undermåligt dokumenterade antalet informella initiativ, visar tydligt att det är dags att uppdatera vår uppfattning om vad som pågår i Polen och andra länder i denna del av Europa.

NGO: Från engelskans *non-governmental organizations*, icke-statliga organisationer

Kontentan eller sensmoralen

Den informella organiseringen är inte på något sätt unik för den polska kontexten och kan gott behöva reflekteras över och diskuteras i Sverige. Speciellt då det svenska civilsamhällets framväxt och utveckling skett i (alltför) nära samarbete med den svenska staten och dess institutioner. För att klargöra fördelarna så som de beskrivits av de polska aktivisterna listar jag dem i punktform. Informell organisering innebär enligt de polska informella grupperna bland annat:

• Att det är lättare att undvika beroendet av finansiering men även beroende av andra institutioner/mallar/strukturer. Pengar kan behövas men det finns alternativa sätt som inte är lika bindande såsom självfinansiering, donationer eller samarbete med andra aktörer i frågan.

• Att det är lättare att hålla sig borta från byråkrati och behålla glädjen och frivilligheten i sitt engagemang. Pappersarbetet kan undvikas och man kan istället fokusera på andra mer tillfredsställande aspekter av arbetet.

• Att det är lättare att engagera sig efter förmåga (gå in och ur aktivism) tack vare horisontella strukturer. Det blir möjligt att dra sig ur tillfälligt när andra plikter kallar.

• Att det går att handla snabbare och okonventionellt tack vare ”strukturlösheten” och anonymiteten. Möjligheterna att handla blir oändliga och mycket mindre inrutade än i formella organisationer.

• Relationerna mellan alla engagerade bygger mer på vänskap och partnerskap än olika funktioner eller roller. Det blir roligare, men samtidigt också lätt sårbart (på grund av konflikter).

Dessa fördelar med informell organisering är som sagt inte unika för ett specifikt land, utan är viktiga att lyfta även i Sverige. De visar på en viss självständighet i sociala rörelsers och civilsamhällesorganisationers utveckling där oberoendet av staten och kapitalet värderas högt. Denna självständighet är inte alltid en självklarhet i Sverige. Det faktum att Sveriges folkrörelser och föreningsliv växt fram i symbios och beroende av den svenska staten har gjort att de blivit mer eller mindre paralyserade från att kritisera sin ”bundsförvant”. Speciellt sedan 1990-talet då de förlorat mycket av sitt inflytande, samtidigt som marknadsanpassningen av den svenska politiken förstärktes. Om sociala rörelser i Sverige någonsin igen ska bli de drivande krafterna bakom social förändring måste de reflektera över sina traditioner och organiseringsformer. Jag tror att det polska exemplet kan tjäna som inspiration.

Dominika V. Polanska är aktivist och forskare med rötter i Polen och är även med i redaktionen för detta nummer av Brand.

”De frivilliga krafterna omvandlades under 1990-talet till entreprenörer i jakten efter pengar och nya projekt”

Mer läsning:

Polanska, D.V. (2015). *Polish civil society in bloom*, Baltic Rim Economies, Vol. 5, p. 42.
Polanska, D.V. (2016). *Going beyond the myths on post-socialist civil societies*, Baltic Worlds, Vol. IX, No. 1. p. 34-35.
Polanska, D.V. & G. Chimiak. (2016). *Organizing without organizations: on informal social activism in Poland*, International Journal of Sociology and Social Policy, Vol. 36, No. 9/10.

intervju med Kommittén för
Försvar av Hyresgästers Rättigheter
Text: Maral Shafeie
Illustration: Marjo Palokangas

Döda ägare, levande kamp – intervju med Kommittén för Försvar av Hyresgästers Rättigheter

Warszawas allmännytta privatiseras och tusentals människor vräks från sina hem. En radikal hyresgästorganisation har med direkt aktion lyckats blockera ett hundratal vräkningar och kanske har de även hittat vägen framåt för fackföreningsrörelsen.

Under kommunisttiden hade Warszawa ett stort kommunalt bostadsbestånd som efter transformationen 1989 kommit att genomgå massiva privatiseringar. Privatiseringar som ännu genomförs i rasande fart och som skapar en akut situation av tusentals vräkningar. I vissa fall motiveras utförsäljningarna med att förkrigstidens ägare (vars egendom exproprierades av kommunistregimen) ska återgäldas, men i själva verket är de allra flesta döda idag och företräds av investerare eller släktingar. Många investerare och hyresvärdar försöker bli av med boende, om inte på laglig väg så genom att låta husen förfalla ytterligare, genom att trakassera hyresgäster, och i vissa fall genom sabotage eller till och med mordbränder. Husen, som generellt är i ett tragiskt skick efter åratal av negligering, renoveras och dramatiska hyreshöjningar följer där folk skuldsätts och vräks. Kort och gott en skoningslös gentrifiering och bortträngning av människor som inte har någonstans att ta vägen och i många fall hamnar på gatan.

Komitet Obrony Praw Lokatów (KOL), eller Kommittén för Försvar av Hyresgästers Rättigheter, bildades 2008 av aktivister som länge försökt lyfta frågan om en ditintills subtil gentrifiering i sitt bostadsområde utan att få så mycket gehör. Det var när en våg av massprivatiseringar sköljde över staden 2009 och som medförde hyreshöjningar på 300 procent som gentrifieringen gjorde sig verkligt kännbar och folk gick ut på gatorna och började organisera sig. KOL organiserar hyresgäster i kampen mot hyresvärdar och styret i staden och grundar sig på principen om ömsesidig hjälp mellan dess medlemmar för att så många som möjligt ska kunna bo kvar. Metoderna är i första hand direkt aktion och sträcker sig från nattlig patrullering av hus som hotas att brännas ned, till att sätta vräkningar i blockad och på så sätt skjuta upp processerna i upp till flera år. Uppskjutna vräkningar kan innebära mer tid att sätta sig in i försäljningarna och i bästa fall upphäva köp (på grund av oegentligheter som att ”ägaren” varit död i decennier). I andra fall kan det ge de vräkningshotade mer tid för att hitta ny bostad, då staden bara hjälper till först när människor blivit hemlösa. Blockaderna fungerar genom att medlemmar och andra aktivister snabbt kallas in genom sms-kedjor och andra kanaler när en vräkning är på gång, samlas i trapphus och lägenheter och fysiskt och högljutt blockerar polis och advokat från att komma in. Genom dessa metoder har hundratals vräkningar kunnat stoppas, samtidigt som organi-

seringen av hyresgäster också spillt över i andra aspekter av människors liv och bostadsområdens sociala konflikter.

Brand träffade de initiativrika grundarna till KOL och till fackförbundet *Związek Syndykalistów Polski* (ZSP) på Bostadsvrålet i Uppsala för att diskutera hur hyresgästers och arbetares kamper överlappar och varför detta perspektiv kommer att bli allt viktigare i framtiden.

Det är spännande att ni lyckas mobilisera tillräckligt med folk för att regelbundet blockera eller stoppa vräkningar. Här är det nog många som drar sig för att använda mer direkta metoder, kanske för att det finns ett sorts tillit till institutionerna som kan försvåra just det.

Okej, ja, jag tror vi har en delvis annorlunda situation eftersom det finns en stor misstro mot institutioner. Men låt oss inte försköna verkligheten. Att vi gör de här handlingarna och använder de här metoderna ser vi som en framgång, men om man tittar på i vilken omfattning vi lyckas mobilisera så skulle man kunna konstatera att det är för lite. Vi har stoppat ett par hundra vräkningar och kanske 10 000 vräkningar har kunnat ske under samma period. Så våra möjligheter är små i jämförelse med problemets storlek. Det här skulle frustrera vissa människor, tror jag, och det är ett vanligt aktivistiskt problem. Att när förändringen inte sker i tillräckligt stor skala så undviker de sådana metoder helt och börjar jobba ”uppifrån” istället (genom institutionellt eller parlamentariskt arbete). Men vi tänker att, okej, vi gör vad vi kan och visar folk vad som är möjligt med små medel och hoppas kunna bygga därifrån. Men det går långsamt och inget som händer över en natt direkt.

Även här kan det vara svårt att framföra frihetligt socialistiska ideal, eftersom många av dessa kopplas samman med den auktoritära vänstern, men i Polen, med Polens historia, hur fungerar det?

Faktum är att vi är i en ganska bra position i Polen eftersom vi kopplas ihop med den auktoritära vänstern. Folk vet vilka den auktoritära vänstern är och den har inte många anhängare idag. Vi har våra egna analyser av saker och det fungerar ganska så lugnande för folk, för i ärlighetens namn är de flesta ganska fattiga och arbetarklass och har absolut ingen tillit till staten. Så det enda vi behöver göra egentligen är att utgå ifrån ett antagande: att inte lita på staten och samtidigt förklara att det inte är de enskilda människorna som utgör staten som är problemet, utan att det är staten i sig. Och det är ganska lätt för folk att förstå. Jag menar inte att det är en helt och hållet accepterad tanke, men det gör ändå att en massa otippade människor inte har några större problem med anarkism eller dess metoder. Många människor du inte skulle förvänta dig är också med i våra organisationer, för vi har några olika. Så, ja, det är möjligt att sprida det budskapet på ett väldigt simpelt sätt: genom konstant arbete i det verkliga livet, med konkreta frågor. Och många av dessa konkreta frågor är relaterade till staten och maktmissbruk.

Ordet kommunist har såklart någon sorts stämpel, så det är mycket svårare att prata om kommunism som en ekonomisk teori, men klasskamp är inte alls svårt att prata om, eftersom det är något som existerar, det är verkligt och går att ta på. Och folk är på fel sida av den, de exploateras och alla känner av det. Eller inte alla kanske, borgarna kanske inte känner av det, men folk känner det in på sin bara hud som vi brukar säga. Så de fattar absolut, haha!

Under ert föredrag pratade ni om vräkningsblockader som en mental process där hyresgästers isolering bryts.

Ja, genom att bryta med offerskapet så går du emot att känna att du, genom kamp, kan kämpa för dig själv och andra och det har visat sig vara väldigt viktigt för folk. Medlemmar ur vår hyresgästorganisation brukar säga att de genom den här processen har återfått sin värdighet. Så, när du hör det, det är då du förstår att det du håller på med har ett syfte. Vi hoppas att det här ska ske i våra andra kamper också.

Vi har rätt akuta problem för arbetare i vår fackförening också. Ibland är vi i kontakt med folk under väldigt lång tid innan de skrider till handling och ibland gör de inte ens det. Det är egentligen samma problem som hyresgästerna har, men kanske till och med värre, för hyresgästerna agerar ofta när de känner att de inte längre har något att förlora medan arbetarna ofta känner

”Ska ditt mål i livet vara att bygga permanenta strukturer till vilket pris som helst eller att fungera som ett verktyg för ömsesidig hjälp som folk kan uttrycka sin solidaritet genom?”

att de har det, för de kan förlora jobbet. Jag antar att människor som befinner sig i aningen bättre situationer kanske inte har motivationen som krävs för att riskera jobbet och kämpa, även om de är sjukt olyckliga.

Jag undrar om det är enklare att ha platta organisationer baserade på ömsesidig hjälp när det kommer till att organisera boende, eftersom det handlar om grannskap (där man träffas varje dag).

Det har du helt rätt i! På det sättet är det lättare. Du vet, förr i tiden, fanns det en föreställning och kanske en förväntning om att folk skulle stanna länge på samma arbetsplats, men så är det ju inte längre. Så i vår fackförening har vi försökt jobba med de här frågorna genom att gå till platser dit inga andra fack skulle försöka gå, som bemanningsföretag. Ingen organiserar bemanningsarbetare, men vi bestämde oss för att göra det! Bemanningsföretag är de företag där folk kommer och går som mest, och folk delar inte alltid arbetsplats eller arbetar tillsammans. Men vi har haft några segrar, där folk som inte fått betalt fått det och folk som blivit lurade fått sina pengar och folk som blivit underbetalda också fått sina rätta pengar. Så vi kan nog se det som segrar, men när det gäller att bygga permanenta strukturer i dessa företag har det inte direkt fungerat. Men också här kommer det ner till vad du har för mål: ska ditt mål i livet vara att bygga permanenta strukturer till vilket pris som helst eller att fungera som ett verktyg för ömsesidig hjälp som folk kan uttrycka sin solidaritet genom, använda sig av vid behov och vara flexibel gentemot när de inte behöver den? Vi lutar nog åt det senare och kanske skulle inte folk hålla med oss om vårt sätt att arbeta, men det är vi också okej med!

Själv tror jag att den gamla sortens traditionella fackföreningar är på väg bort. Det är historia! Personligen, alltså! Och jag tror att på den internationella nivån har det här skapat rejäla problem för den anarkosyndikalistiska rörelsen, med splittringar och allt möjligt som följd. Detta eftersom det finns vissa som vill fortsätta på det gamla sättet och vissa som vill göra annorlunda. Och tyvärr är det så att om man ska fortsätta på den gamla banan riskerar man förr eller senare att bli ett ”tjänste-fack” (service-union) eller fungera mer som ett mainstream-fack för att attrahera fler medlemmar. Det här kanske har varit ett problem i flera decennier egentligen, men är något som börjar märkas av mer nu.

Men ni jobbar med deltagande medlemskap?

Ja, alltså om vi vore ett mainstream-fack så hade vi haft mer framgång i bemärkelsen att en aktivistperson håller allt samman och är fackföreningsledaren och hoppas kunna behålla medlemsantalet oavsett vad. Men det är inte vad vi vill vara. Vi tycker att det är betydligt viktigare att initiativet kommer underifrån. Och vi kan inte alltid kontrollera vad som händer underifrån, vi kan inte tala om för folk att de borde prioritera organiseringen på arbetsplatsen om de redan har gått vidare till en annan arbetsplats. Det funkar inte så. Det finns många situationer där det är väldigt svårt att koordinera aktioner. Vi kanske har haft aktioner i några månader, men för att vinna krävs åratal av nationell koordinering. Folk blir trötta och vill gå vidare med sina liv, de skaffar andra jobb och så jobbar de inte kvar där. Många arbetare befinner sig i riktigt svåra situationer, och tänker mest på att röra sig vidare så snart de kan. Ibland har vi skapat en fackklubb någonstans och ett halvår senare så är de som startade den borta och den fortsätter inte nödvändigvis att växa.

Den dominerande tendensen i både arbets- och levnadsförhållandena är ju prekaritet idag.

Ja precis, och det är därför vi pratar om oss själva, om hyresgäster och om arbete inom klasskampen. Och vi säger alltid att de hänger samman väldigt tätt.

Hur överlappar hyresgästorganisationen och fackföreningen varandra?

Det är faktiskt rätt enkelt. På varje aktion med hyresgästerna så dyker facket upp, och vice versa. Som till exempel för några veckor eller månader sedan så var det massor av hyresgäster som av solidaritet dök upp på en blockad av ett snabbköp.

Hur ser er interna

”Själv tror jag att den gamla sortens traditionella fackföreningar är på väg bort. Det är historia!”

organisationsstruktur ut?

Varje vecka har vi våra möten i hyresgästorganisationen, och ibland fler möten för att organisera specifika aktioner. Den som kommer, den kommer… De flesta som dyker upp är stammisar som är engagerade mer eller mindre jämt och de som är mer tillfälliga medlemmar dyker sällan upp där utan är mer aktiva i de konkreta situationerna. Det betyder att vi har en överhängande majoritet som supportar eller till och med anser sig själva vara medlemmar men som inte kommer på möten. Det innebär också att det finns som en grupp i gruppen.

Men den är flytande?

Ja, de som vill delta deltar, och vilka det är beror ju också på folks livssituation. Många människor är typ 90 år gamla och går inte ut om kvällarna, vissa har barn eller en partner som är rörelsehindrad som de måste ta hand om. Ofta har vi möten hemma hos folk eftersom vi tänker att det är bättre att vara i de hus som kampen gäller för tillfället än på vårt kontor och vi har våra sms-listor eller facebook eller vad som helst och skickar ut typ: vi går till X ställe ikväll och folk kommer eller så kommer de inte. Ibland ber vi folk som kämpar mot samma hyresvärd att komma så att de kan dela erfarenheter. Typ så funkar det.

Men visst har ni varken någon NGO-finansiering eller några avlönade anställda?

Vår filosofi är att vi är helt emot heltidsaktivism och betald aktivism. Vi tar inte emot pengar från staten eller något liknande. Vi vill vara helt finansierade genom våra medlemmars bidrag. Vi spenderar timmar och åter timmar varje vecka i våra olika organisationer, men vi har också arbeten vid sidan av, vilket i och för sig inte är särskilt hälsosamt i längden. Därför försöker vi uppmuntra folk att ta så stort ansvar som möjligt, det är hälsosammare med en så bred organisation som möjligt och som bygger på frivilligt arbete.

Ser folk ändå på er som ett slags NGO?

Nej, snarare säger de överallt att vi är olagliga, eftersom vi inte har registrerat oss som förening. Men, alltså, folk överallt argumenterar för att du måste vara legaliserad som organisation för att kunna strejka men de har fel! Du kan göra vad du vill så länge du pushar tillräckligt hårt för det. När allt kommer omkring, om du har kraft nog att pusha för att vinna något, så kommer du vinna och du kan göra vad du vill! Om du saknar den kraften, då spelar det ingen roll om du har en legitimiserad organisation, du kommer inte kunna vinna ändå. Det är min filosofi (skrattar).

Hur är det nu med de här återprivatiseringarna och letandet efter förkrigstidens ägare? Det känns så hitte-på!

Du skulle häpna om du visste det här, men hyresgäster utgör inte en juridisk part i de processerna. Så om någon kommer och hävdar sig vara ägaren, och drar det till rätten, så blir hyresgästerna inte ens informerade. Och de som kommer med sådana anspråk är väldigt sällan förkrigstidens ägare som ju är döda vid det här laget, utan snarare någon som utgör deras representant, ofta någon som köpt eller ärvt anspråket. Hyresgästerna meddelas oftast först efter att huset skänkts ”tillbaka” till en privat ägare och de har såklart ingen tillgång till dokumenten som ligger till grund för det. Vanligtvis hintar vi om hur man går tillväga för att få fram information och ibland hjälper vi till att gräva fram det och ofta, tack vare hyresgästers hårda arbete, så samlas en massa dokument som visar på att det sannolika skälet visade sig vara förfalskat. Ett exempel från förra veckan: en advokat sade sig representera person X, men vi grävde fram dödsattesten som var daterad till 1941 (skrattar)!

Så en sista fråga: tror du att organiserandet av hyresgäster, och ja grannar, spiller över i andra politiska frågor inom grannskapet?

Ja, absolut. Och jag kan visa på en massa exempel på hur olika frågor har lyfts och hur folk involverats i dessa. Till exempel finns det folk i vårt fack som har familjemedlemmar som är rörelsehindrade och behöver vård och omsorg. För ett par år sedan så demonstrerade de, vilket både facket och hyresgästorganisationen stödde fullt ut eftersom båda hade medlemmar som direkt påverkades av de här politiska besluten.

”När allt kommer omkring, om du har kraft nog att pusha för att vinna något, så kommer du vinna och du kan göra vad du vill!”

Och det var riktigt bra! För även om det inte handlade om bostadsfrågor direkt så fattade folk att det handlade om problem sprungna ur anti-social politik som också förvärras av kapitalismen, och folk i området slöt upp kring det. Vi vill starta en kampanj mot exploatering i vårt område, Praga, där vi går åt de företag som anställer folk illegalt och som har usla arbetsförhållanden. Vi vill samla arbetare från dessa platser för att jobba kring detta. Och i vårt grannskap har vi bedrivit en massa arbete mot fascism och rasism. Nyligen behövde vi fortsätta med det arbetet eftersom det fallit lite i glömska lite senaste tiden… Men för några år sedan kunde dessa typer inte agera i vårt område.

Som en grannsamverkan mot rasism?

Nej, inte bara grannsamverkan. Utan mer att ge sig in i situationer där de skulle kunna komma i kontakt med folk och få dem att tro på korkade saker. För typ 15 år sedan så pratade de om judarna, eftersom att det verkar vara en grej i Polen. Och i vårt kvarter så levde en gång i tiden många judar, det kallades till och med för ett judiskt kvarter, och i samband med återprivatiseringen så började vissa gå runt och säga att ”titta, nu kommer judarna och tar tillbaka sin egendom”. Då svarade vi med att gå runt och säga: ”vänta ett tag, dessa människor ni talar om är döda, de mördades för en massa år sedan. De som försöker ta egendom är snarare någon som låtsas ha makten att ge tillbaka denna egendom”. Och vi visade alla dokument för att döda konspirationen. Så när folk gick runt och sade: ”judarna!”, så började folk svara: ”vad snackar du om, det var den här mannen, han var adlig eller något sånt”. Så ibland behöver du vara lite av en väktare för att döda sådana här saker.

Vi har också en kyrka som är rätt vidrig och som varnar folk i kvarteret från att prata med oss, ”de är anarkister, de är ateister”, den sortens saker. Och de lyckas ibland skrämma folk som är religiösa. Så just nu har vi fascister i vår lokala kyrka som organiserar fascistiska tillställningar och annat otrevligt, typ som att bjuda in en galen doktor som är abortmotståndare till kyrkan. Så sådana fascistfrågor är tillbaka i vårt område, men inte genom nazistgrupperingar utan för att kyrkan bjuder in dem.

Men det finns någon sorts grund till ett nätverk som kan motsätta sig det här?

Ja, och vi borde gå tillbaka till väktar-läget. Men ni vet, vi hade en stor kvinno-protest förra veckan, så vi vet att det i vårt grannskap finns ett visst stöd för de här galna abortmotståndarna, men att det inte är så stort. Så det finns hopp! Men det visar mest på att vi också behöver gå runt och prata om frågor såsom feminism, anti-rasism… Men när vi gör det kommer vi oftast inte som vår hyresgästorganisation, utan då kommer vi som vårt fackförbund.

”Även om det inte handlade om bostadsfrågor direkt så fattade folk att det handlade om problem sprungna ur anti-social politik som också förvärras av kapitalismen.”

Text: Klemen Ploštajner
Översättning: Steven Cuzner
Illustration: Tadeáš Polák

För att förändra livet behöver du institutioner – om boendekooperativ och vänsterpolitik

I Klemen Ploštajners text får vi följa med till Slovenien och upptäcka nydanande sätt att hantera bostadssituationen som privatiserats nästintill totalt under den nyliberala vågen som svept över landet sedan 1990-talet.

Enligt min tolkning befinner sig vänsterpolitiska krafter i Europa på tillbakagång. Trots små öar av hopp som glimtar till här och var är den generella utsikten rätt grå. Tillståndet är inte ett resultat av ett sammansvetsat angrepp från högern utan snarare en konsekvens av ett allmänt missnöje med vänsterpartier. Jag tycker att de har blivit alldeles för lättvindigt insnärjade i nyliberala diskurser och har lockats av historier om individuell frihet och ett samhälle för ägare. Samtidigt har de misslyckats med att anpassa sig till de nya förhållanden som gäller och de använder fortfarande en föråldrad terminologi för att beskriva världen. Där en multitud av olika prekära arbetsförhållanden råder ser de fortfarande ett gammalt proletariat. Där vi ser industriell ekologisk förödelse ser de behov av återindustrialisering. Där byråkrati och teknokrati styr efterfrågar de gammal statlig förmyndarmentalitet och kontroll. Vänsterpartier är sålunda på samma gång alltför knutna till samtiden och förbundna till dåtiden.

Medan berättelsen om vänsterpolitikens förfall är lång och komplicerad och följer olika banor beroende på socioekonomisk kontext, vill jag belysa två trender som tagit överhanden tvärs över det politiska landskapet i västvärlden. Den första är professionaliseringen, elitiseringen och kulturifieringen av vänsterpolitiska krafter. Då det kanske kan sägas vara en konsekvens av hur aktivister integrerats i institutionella miljöer såsom statliga myndigheter, universitet och olika NGOs, är det likväl en produkt av politiska val och prioriteringar. I en epok som präglas av dramatiskt ökande klyftor, bortträngning, arbetslöshet och förödelse av våra levnadsmiljöer har vänsterpolitiskt fokus ändå orienterats alltmer mot frågor som rör livsstil och kulturella skillnader. Man kan inte ta itu med patriarkat utan att också lyfta frågan om tillgång till bostad och offentlig service. Det är inte möjligt att tala om rasism utan att också lyfta fattigdom och segregation. Det är farsartat att diskutera hbtq-diskriminering utan att förstå hur det också hänger ihop med arbetskraftsexploatering. Men: det är just precis vad jag skulle hävda att vänsterpolitiska krafter insisterat på att göra. De har gått in för total kulturdebatt medan arbetare blivit uppsagda, bostadsbeståndet förvandlats

Diskurser: sätt att tala och skriva om saker som ofta maskerar maktrelationer i samhället.

till varor för spekulationsmarknaden medan globala eliter vunnit mer makt och pengar än någonsin förut.

Min förståelse är att det är på grund av detta som vänsterpolitiska krafter alltmer kommit att betraktas som kultureliten. Upplevelsen har förvärrats av den underliga tron på att bättre kunskap och argument vinner politiska strider. Kanske antas det att debatt kring frågorna och då framförallt genom komplicerat akademiskt språk är det samma som att lyfta och åtgärda frågorna. Jag vill hävda att vänsteraktivism därmed blivit mer och mer av en strävan mot kreativ kritik av det kapitalistiska systemet utan att orsaka någon märkbar förändring i vardagen för människor i stort. Denna form av vänsteraktivism beskrevs av Louis Adamic, en slovensk skribent som levde och arbetade i USA, med följande ord: ”De skällde på kapitalismen likt hundar som skäller på månen. Månen bryr sig inte det minsta, men hunden känner sig lite bättre”.

Från tanke till handling

Den andra trenden jag skulle vilja lyfta fram är att, medan de varit upptagna med snack, debatt och tankeverksamhet, har de helt förbisett de materiella förhållanden som tillåter dem att bete sig på detta sätt. Rörelser är beroende av materiella förutsättningar som möjliggör kontinuitet och långsiktig framfart. Vi behöver institutionella strukturer som ger oss möjlighet att ägna tid, resurser och energi till att ta itu med problem och angripa orättvisor. Rörelser behöver en materiell bas som tillåter oss att existera, bygga upp makt och kunna växa. Denna materiella bas bör bestå av våra egna arbetarkooperativ, sociala center, boendekooperativ, bytesnätverk och utbildningsinstitutioner. Kort sagt bör alltså denna materiella bas bestå av alternativa institutioner för varje del av våra vardagsliv som domineras av relationer som bygger på exploatering och alienation. Sådana institutioner ger rörelsen makt, erbjuder möjligheten att organisera autonomt och möjliggöra en rörelse som går bortom insatser i utspridda kampanjer i kampen för hegemoni.

Denna materiella bas är inte enbart fördelaktig för rörelsen eller för aktivister, den erbjuder även möjligheten att förändra det dagliga livet, som ju borde vara målet för all aktivism. Enligt min uppfattning är merparten av det aktvistiska arbetet idag enfråge- eller kampanjorienterat, medan uppbyggnad av grannskapsstyrda institutioner skulle ge rörelser chansen att sammanbinda olika frågor. På ett taktiskt plan breddar självförvaltade institutioner vänsterns aktiviteter eftersom de öppnar dörrar för en bredare allmänhet. Ett exempel på detta är det österrikiska kommunistpartiet i staden Graz. Under 80-talet beslutade de sig för att bli ett parti av större nytta för folket, vilket de lyckades med genom att fokusera på bostadsrelaterade problem. Partiet kombinerade vanligt politiskt arbete (kampanjande, mobilisering, demonstrationer, folkomröstningar och så vidare) med att bygga upp stödnätverk och institutioner för omgivningen. De öppnade sina kontor till stöd för hyresgäster, tog över bostadsbestånd i staden och gav rådgivning till människor med bostadsproblem. Genom detta arbete förhindrade de inte bara privatisering av allmännyttan men blev också det näst största partiet i staden. Medan de enbart får 2 procent av rösterna i hela Österrike, får de normalt mer än 20 procent av rösterna i just Graz.

Från paternalistisk allmännytta till självförvaltade kooperativ

Jim Kemeny, en av de ledande forskarna inom bostadsfrågor i Europa, har uttryckt behovet av en kollektiv social struktur så här: ”Nyckelingrediensen för framgång är en rörelse som är kapabel att etablera en hegemonisk ideologi i vilken boendeorganisering utgör tyngdvikten.” Bostaden är kärnan i det dagliga livet. Den är förutsättningen för att hävda andra rättigheter och är också den största privatägda tillgången i majoriteten av hushåll. Därför tillhör den det viktigaste området för rörelser att fokusera på om den vill bygga upp makt och hegemoni. Samtidigt ger bostadskamp också möjligheten att utveckla relationer som bygger på solidaritet, som bemyndigar människor och bygger motståndskraftiga orter. Dock räcker det inte att erbjuda drägliga hem, minst lika viktigt är frågan om vem som får boende och vilka som beslutar i den processen.

”De skällde på kapitalismen likt hundar som skäller på månen. Månen bryr sig inte det minsta, men hunden känner sig lite bättre.”

Trots allmän bostadstillgång i socialistiska Jugoslavien eller försök i Storbritannien att ta steg mot att skydda vissa bostadsprojekt från spekulation, har båda ländernas privatiseringsprocesser under 80- och 90-talen varit snabba och relativt lätta att genomföra. Tillgången i dessa allmännyttiga system har allt för ofta inte bidragit till att bygga upp tillräckligt motståndskraftiga områden för att kollektivt stå upp mot privatiseringarna, trots att de kunnat erbjuda tryggt boende med hög standard. Hela systemet var paternalistiskt och gav aldrig utrymme för en uppbyggnad av politiska gemenskaper kring bostadsfrågor. Andra frågor kopplade till boende togs heller aldrig itu med: sexism och patriarkala familjemodeller, ekologi, grannskapsrelationer… Kort sagt, systemet tillhandahöll boende, men byggde aldrig sociala relationer som kunde försvara denna typ av bostadstillgång.

Därför är det viktigt att minnas gångna bedrifter men samtidigt försöka påtala dess misslyckanden. Det är nödvändigt att hitta sätt att utveckla statligt ledda boendeprojekt som skulle kunna låta bygga autonoma och motståndskraftiga bostadsområden som gör individer självständiga och stärker närliggande miljö. Ett möjligt tillvägagångssätt är genom att bygga ett system baserat på boendekooperativ. Kooperativ är medlemsorganisationer vars huvudsakliga syfte är att tillfredsställa sina medlemmars behov. De ägs kollektivt och är demokratiskt organiserade genom varje medlems ovillkorliga röstmedverkande och en oberoende ekonomisk insats. Kooperativ bygger på så sätt upp välstånd som medlemmarna kollektivt förvaltar, vilket förhindrar spekulation och lägger grunden för motståndskraftiga bostadsområden. Individuella medlemmar som ingår i kooperativet ingår också i varje större beslut och bekymmer. Denna process är inte bara demokratisk, utan också pedagogisk och fungerar stärkande. Tillgångar, som i fallet bostad alltid produceras kollektivt, cirkulerar inom gemenskapen och alla medlemmar drar nytta av att de växer. Det uppmuntrar också till solidaritet mellan medlemmar, eftersom de behöver ta hand om varandra och för att individer enbart kan få utrymme att växa ifall hela gemenskapen gör det.

Hegemoni: dominerande sätt/världsåskådningar/normer/idéer i samhället som ofta speglar befintliga klasskillnader.

Paternatlistisk: beteende som begränsar människors självständighet i tron om att det är för deras eget bästa. Ordet härstammar från fader men är inte samma sak som patriarkal.

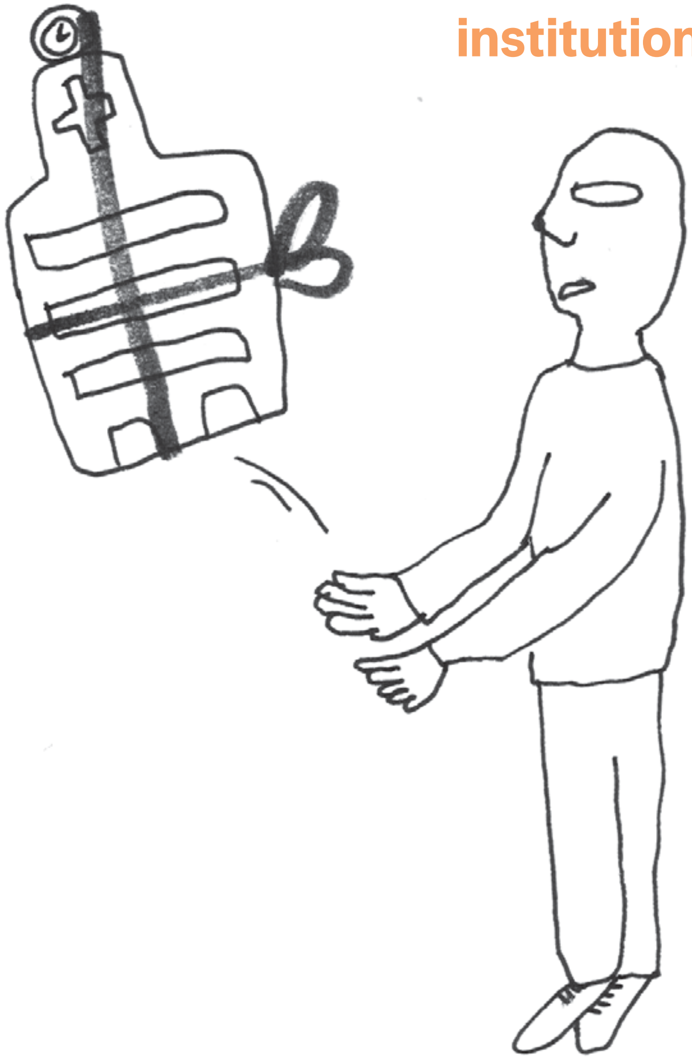
De första byggstenarna

Vi kan knyta denna teoretiska tanke till det praktiska exemplet Slovenien. Även om aktiviteterna kring att etablera boendekooperativ är rätt så nykläckta och än så länge åstadkommit lite, visar det första årets arbete redan många positiva resultat. Gruppen jag ingår i befinner sig i processen med att etablera det första hyreskooperativet och har under utvecklingen fått mycket offentligt och privat stöd. Då vi samlat våra resurser i en gemensam pott och har utvecklat vår gemensamma styrka har vi kunnat föra samtal med myndighetspersoner, media och vår omgivning. Vårt kollektiva arbete, som är större än summan av dess individuella delar, har tvingat myndighetspersoner att börja erbjuda officiellt stöd för kooperativ och att hitta sätt att finansiera dem. Genom vårt arbete har vi därmed kunnat politisera boendefrågan, som sakta börjat ses som en viktig politisk diskussion. Framgångarna är förhållandevis blygsamma men är ändå bevis på att styrkan i kollektivt arbete som syftar till att bygga nya former av institutioner. Institutioner som är kapabla att tillgodose människors behov och på samma gång förändra mönster i vardagen.

Vårt arbete med boendeproblematiken är bara en liten beståndsdel av en generell förnyelse som sker inom vänstern i Slovenien. Fler och fler kollektiv flyttar fokus bort från intellektuella åtaganden och mot praktiskt engagemang med konkreta vardagsproblem. Trots att lejonparten av kampen utspelar sig på en debattarena eller genom ansträngningar att förändra lagstiftning har vissa grupper börjat etablera nya typer av institutioner som mer direkt kan lösa människors problem. Denna förnyelse från att prata om makt, till att bygga upp en egen makt genom att utveckla egna institutioner, är en nödvändig förutsättning för att bygga generell hegemoni. Utan detta skulle vi förbli tandlösa hundar som skäller på månen.

Klemen Ploštajner har erhållit sin magistergrad i sociologi från Universitetet i Ljubljana. Han är en av grundarna av bostadskooperativet Zadrugator och medlem i Institutet för Boende och Utrymme.

”Rörelser behöver en materiell bas som tillåter oss att existera, bygga upp makt och kunna växa. Denna materiella bas bör bestå av våra egna arbetarkooperativ, sociala center, boendekooperativ, bytesnätverk och utbildningsinstitutioner.”

Text: Dasha Che
Översättning: Mona Camara Sylvan och Mina Kajevic
Illustration: Markus Johnson

Att dansa, att kämpa, att läka

Dashas resa tar oss från den ryska landsbygden till drömmen om det färgstarka San Francisco. Där möts hon, utan papper och rättigheter, av en ny form av utsatthet och fattigdom. Dansen blir ett sätt att ta tillbaka makten över sin kropp.

Jag dansar och är dansaktivist. Jag erbjuder danslektioner till marginaliserade grupper i mitt community, både som en form av läkande och som motstånd. Jag vill att alla ska ha tillgång till sina kroppar. De kroppar som tagits av staten, av patriarkatet, av hatet, av förtrycket.

Detta är ett mycket intimt ämne för mig. När jag talar om mitt dansprojekt som en form av aktivism kan jag inte låta bli att använda mig av mina egna erfarenheter. Vissa aktivister föds säkerligen ur böcker och fakta, uppmärksammar orättvisor på ett prydligt och systematiskt sätt, i enlighet med genus- och antirasistiska studier. Men många av oss andra kommer från själva kärnan i den kampen vi för. Vi har rest oss ur spott och svett, ur blod och tårar, ilska och förtvivlan.

Att växa upp som queer, fattig och kvinna på den ryska landsbygden på 90-talet, att utsättas för sexuella och fysiska övergrepp, att tystas och osynliggöras. Jag var som paralyserad och levde bortkopplad från min kropp i flera år.

Även nu, efter ett helt årtionde av att dagligen ta min kropp tillbaka genom dans, lämnar jag min kropp när föreställd eller riktig fara hotar. Jag ser andra, som mig, lämna sina kroppar på samma sätt.

När jag anlände till USA vid 19 års ålder blev mitt liv väldigt rörigt och drömlikt på samma gång. Jag var outkommen queer som hade hoppat av mina studier och som lämnat det gråa och meningslösa ryska utbildningssystemet i en av Rysslands större städer.

Jag var en skadad drömmare och önskade ett annorlunda liv. Meningsfullt. Stort. På något sätt. Jag hamnade i San Francisco, California. Med en ambition om att bli konstnär och lyckas i detta vida land. I verkligheten flyttade jag från en fattigdom till en annan. Men detta var en annan typ av fattigdom. Jag kunde andas och känna mig någorlunda trygg i den. Idag förstår jag att det delvis berodde på mina vithetsprivilegier och delvis på San Fransisco, en fristad för freaks och weirdos.

Shit was not easy. För det första var jag papperslös. Jag minns dagen då mitt visum gick ut. Jag tänkte: ”Fuck, nu existerar jag officiellt inte längre i det här landet.” Jag gav mig ut på jakt efter tvivelaktiga jobb där lönen betalades under bordet och som täckte hyran för en bädd i våningssäng på ett vandrarhem, och senare för en soffa i någons vardagsrum. För det andra var min engelska rudimentär, vilket begränsade mina möjligheter till social kontakt i stor utsträckning. För det tredje kände jag mig mestadels ensam, vilket också gav mig en känsla av total frihet. Liksom i Ryssland, brydde sig inte folk, men de försökte i alla fall inte förödmjuka varandra i sin obryddhet.

Jag engagerade mig i teckning och fotografering. Jag hade en cykel och brukade cykla till ”Hippie Hill” i Golden Gate Park där *the summer of love* en gång ägde rum. Numera samlades en grupp trummisar där som jammade på söndagar. Dom spelade, jag dansade. Besatt av musiken firade jag mitt fria papperslösa liv. Utan någon formell dansbakgrund fann jag något i dansen som släppte mig fri på ett obegripligt sätt. Sedan fann jag performancekonsten.

Jag bodde i ”Mission district”, ett konstnärligt latinoområde som snart skulle komma att gentrifieras genom tillströmningen av *techies*. The Mission var fullt av små gallerier, teatrar och utrymmen för uppträdanden. En dag gick jag in i en av dem och frågade om dom behövde hjälp med något. Tanken på att vara omkring performanceartister gjorde mig upprymd. Jag tog på mig mindre oavlönade uppgifter som att städa, dela ut flygblad och hjälpa till med enklare ljud- och ljusteknik i utbyte mot mina första performancelektioner. En av dansteatergrupperna som repade på plats lade märke till mig och erbjöd mig att delta i deras kommande show.

Detta var början på mitt nya liv. Snart var jag besatt av dans och performance. Jag byggde mitt liv kring det. Genom att använda en väns namn lyckades jag ta kurser i modern balett och afrikansk diasporadans på den lokala högskolan. Jag började med en clownliknande performance-duett med en vän. Jag höll även i en dansimprovisiationsgrupp. Vi hyrde en lokal tillsammans för att underlätta möjligheten att träna.

Det var som att dansen blev ett svar på mitt instabila och förvirrade liv, på min knarriga engelska, på mina frågor om sexualitet och könsidentitet, på bristen av pengar och status i mitt nya land. Jag var fattig, post-sovjetisk, queer, osynlig, oidentifierad. Ändå hade jag dansen. Jag var betydelsefull. På scenen.

”Jag var fattig, post-sovjetisk, queer, osynlig, oidentifierad.”

Det var i dansen jag vågade utforska de maskulina, de feminina såväl som de icke-binära delarna av mig själv, som annars inte var nåbara eller trygga att leva ut i mitt dagliga liv. På sätt och vis var performance ett sätt att draga, att prova på och utforska mina många identiteter. Detta utforskande gav mig även tillträde till min kropp.

Genom att hänge mig åt genderbender-lekar, uppträdde jag som dystra, medelålders män med mustasch, flambojanta gays och androgyna könslösa varelser. Genom att uppträda i hyper-feminina roller som faux-dragqueen, förlikades det feminina med mitt övriga jag, något jag inte hade råd att agera ut offentligt då jag sakta och naturligt rörde mig mot att bli en allt mer maskulint centrerad person.

Den kreativa rörelsen tillät mig att sakta avkläda mig de roller och restriktioner som min kvinnokropp tillskrivits sedan födseln. Tillät mig avkolonisera den. Liksom många av oss som utstått sexuella övergrepp och trauman hade jag inga tydliga gränser, vilket ledde till upprepade destruktiva mönster och förhållanden. Det var genom dans och performance, grupparbete och utforskandet av maktens dynamik som jag lyckades att naturligt utveckla gränserna och föra dem vidare in i mitt dagliga liv. Långsamt började jag få min kropp tillbaka, och jag var närvarande i den, för första gången.

Snart förstod jag att alla behövde sin kropp, inte bara jag. Antingen genom dans eller genom någon annan medveten kroppslig aktivitet. Det blev tydligt att förtryck av ens kropp och förtryck av en grupp hörde samman. Rent historiskt sker underordning av grupper genom påtvingad kontroll över deras kroppar. Svarta kroppar tvångstransporterades till amerikanska och karibiska plantager och förslavades. Icke-vita samt fattiga kvinnokroppar tvångssteriliserades genom hela 1900-talet och berövades därmed sina reproduktiva rättigheter. Ryska kvinnor övervakades ständigt då de skulle passa in i ett strängt och snävt kvinnoideal. Transgender och queera kroppar förnekades egen agens och behandlades som objekt inför den juridiska och medicinska diskursens granskande blickar. Vissa förtryckta grupper och individer har lyckats återta sina kroppar och sin frihet genom rörelseaktiviteter som en del av en kultur av motstånd och överlevnad. Andra kämpar för att komma i kontakt med sina kroppsliga erfarenheter. Att dela förmånen av dans och performanceträning med dem som inte hade tillgång till det blev ett av mina mål. Fem år efter ankomsten till USA, då jag fått mitt uppehållstillstånd, besökte jag en vän i El Salvador och höll en fem dagar lång workshop i improvisationsdans på San Salvadors Universitet för studenter som inte hade något dansprogram. Två år senare hjälpte jag till med en tre dagar lång kurs för en grupp feminister i Moskva.

Efter att ha kommit ut som queer hade jag etablerat band med ryska hbtq-grupper och lärt mig hur jag skulle kunna arbeta sida vid sida med dem. I början av året, då jag tillbringade sex månader i S:t Petersburg i Ryssland, organiserade jag en workshop i improvisationsdans som jag kallade ”Teleboratoria”, eller ”Body Laboratory”, för transgender och genderqueer personer och deras partners. Billiga och tillgängliga danskurser är en bristvara för ryska queerpersoner även i en storstad som S:t Petersburg. Danskurser generellt upprätthåller homo- och transfobiska strukturer och är otrygga för många hbtq-personer. Ryska staten liksom det ryska mainstreamsamhället har rört sig längs en traditionalistisk väg och har under de senaste åren drivit igenom lagarna som än mer marginaliserar och stigmatiserar queers, nekar dem deras grundläggande rättigheter och därmed deras fria kroppsliga uttryck. I min kurs ledde jag deltagarna genom en serie andnings-, meditations- och enklare rörelseövningar som skulle hjälpa dem att åter bekanta sig med sina kroppar. Även om många av mina övningar krävde ett starkt inre fokus, betonade jag alltid vikten av att lägga märke till att vi aldrig dansade ensamma. Vare sig vi rör oss solo eller i grupp är det kritiskt att värdera den kollektiva aspekten av övningen. Systemet, staten och dess institutioner försöker isolera oss från varandra, splittra oss, få oss att bara bry oss om oss själva. En fragmenterad rörelse är en svag rörelse och snart en död rörelse. Att dansa kollektivt för oss samman och får oss att knyta an till varandra på ett känslomässigt plan snarare än ett intellektuellt. Det skapar empati och starkare band. När vi äntligen ser varandra genom våra kroppar, när vi utför en kroppslig och lärande handling, inser vi hur nära sammankopplade vi är, hur mycket våra personliga inre strider egentligen är en och samma, hur mycket vi kan hjälpa och stödja varandra. En gruppdans låter oss se varandra på egna villkor.

”Det var i dansen jag vågade utforska de maskulina, de feminina såväl som de icke-binära delarna av mig själv, som annars inte var nåbara eller trygga att leva ut i mitt dagliga liv.”

Alla sexton deltagare på Teleboratoria i S:t Petersburg uttryckte att en dags dansande förde dem närmare varandra och närmare sina egna kroppar. De kände sig större, starkare, mer högljudda och mer levande. Många önskade regelbundna kurser och beklagade att det inte fanns sådana möjligheter. Åter i USA söker jag nu bidrag för att kunna återvända till Ryssland i ett år för att fortsätta leda dessa kollektiva dansklasser för de som behöver kämpa och läka.

Dasha Che är en queer rysk-amerikansk performancekonstnär, dansare, danslärare och forskare. För tillfället jobbar Dasha på en dansduett som utforskar maskulinitet i icke-manliga kroppar.

Text: Scott Springfeldt
Fotografi: Dušan Rajić
Illustration: Markus Johnson

Vems Belgrad?

I Belgrad reses pyramider i Dubai-stil i en vansinnig jakt på globala investeringar. Men korrupta stadsomvandlingar går inte invånarna förbi. Den största protesttrörelsen på decennier har tagit form och radikalt förändrat stadens politiska landskap!

Savamala

När man kommer ut från centralstationen i Belgrad hamnar man på den trafikerade boulevarden Karađorđeva. Följer man den passerar man snart parken där tusentals flyktingar förra sommaren strandade på sin väg norrut när Ungern stängde sin gräns. De enda kvarlämnade, synliga spåren är ett par bajamajor som Röda Korset till slut ställde dit. Efter några minuter kommer man till en av Belgrads kanske vackraste byggnader, det gamla Kooperativa Bankpalatset, Geozavod, och som tar upp ett halvt kvarter. Byggnaden är i jugendstil och ett enormt halvcirkelformat fönster pryder fasaden. Palatset tillhörde en gång Serbiens rikaste bank och kan ses som symbolen för stadsdelen Savamala, som från sent 1800-tal var både hamnkvarter, handelsområde och finanscenter för den ekonomi som växte snabbt kring Donau. När först hamnen flyttade till flodens östra bank och handeln och bankerna sedan förstatligades efter kriget, så förlorade stadsdelen sin dragningskraft och började sakta förfalla. Fram till nyligen hade den med tiden fått liknande prägel som de industri- och verkstadsområden man ibland hittar i utkanten av svenska städer – fyllda med diverse bilverkstäder med handskrivna skyltar, lunchrestauranger, nedlagda spårområden, övergivna containers och magasinsbyggnader. Den stora skillnaden var att detta legat sida vid sida med gamla sekelskiftesbyggnader med pampiga balkonger, övergivna bankpalats och smala branta gränder. I utkanten av Savamala, längs med floden Sava, hade en ganska stor grupp människor byggt en stadsdel i stadsdelen, eller en kåkstad om man så vill, med en oväntat lantlig känsla för att ligga i hjärtat av en flermiljonstad. Här gick getter kopplade och tuggade ogräs, här odlade invånarna kål mellan rälsslipers. Det var sparkade och långtidsstrejkande arbetare från det nedlagda statliga jugoslaviska järnvägsbolaget som nu bodde i spillrorna av sin forna arbetsplats: i gamla övergivna tågvagnar och tomma lokstall, med kläder hängandes på tork och bilar som stod prydligt parkerade utanför. En post-apokalyptisk, eller kanske post-socialistisk, villaidyll. På andra sidan Savamala har en småskalig gentrifiering gjort sig påmind, med konstgallerier, klubbar och barer som svämmas över av europeiska backpackers som lockats av rykten om ”det nya Berlin”.

En dyster vision

Återvänder vi till bankpalatset har något nu hänt. Efter att ha stått tomt och förfallit i decennier skiner det igen. Ett nytt

tak har lagts och ett tjugotal flaggstänger har rests utanför. Här inne ligger nämligen huvudkontor och showroom för Waterfront Belgrade, en ny stadsdel som ska byggas ovanpå Savamala. Stadsdelen som man nu har börjat jämna med marken. Waterfront Belgrade lanserades år 2012 av Serbiens premiärminister Aleksandar Vučić, före detta hårdför, men numera reformerad och EU-tillvänd, nationalist. En uppgörelse hade nåtts med Eagle Hills, ett arabemiratiskt konsortium som är specialiserade på att uppföra *gated communities* och *high-end*-stadsdelar i korrupta och nyrika stater. En modell presenterades över området och skalan på projektet skulle visa sig vara enorm, rentav megaloman. För att göra vansinnets omfattning mer begriplig behöver vi här ägna oss åt en viss sifferexercis: två miljoner kvadratmeter kommer uppföras, varav 140 000 kvadratmeter shoppinggalleria (tre gånger så stort som världens största Ikea-varuhus i Kungens Kurva), ett 200 meter högt torn. Åtta lyxhotell. Prislapp: trettiofem miljarder kronor (drygt 8 procent av BNP). Snittpris på en lägenhet: cirka fyra miljoner kronor. Detta i ett land där genomsnittslönen ligger på knappa 4000 kronor i månaden. En genomsnittlig serb behöver alltså jobba runt 1000 månader eller 83 år för att kunna bo där om hela lönen lades på boende. Och då får man komma ihåg att arbetslösheten ligger på ungefär samma nivåer som i Grekland och att det har varit så i decennier, så de flesta får klara sig på mycket mindre än så.

Vid en närmare granskning visade det sig att Eagle Hills, vars själva namn osar skurkstat, i själva verket kommer stå för en mycket liten del av investeringarna, ungefär två av trettiofem miljarder kronor, men har rätt till två tredjedelar av vinsten, medan skattebetalarna både kommer stå för byggnota och risk. En undantagslag, *Lex Specialis*, klubbades snabbt av politikerna, som innebar att bygget och området det ska byggas i är av *särskilt intresse för nationen* och där vanliga juridiska förfaranden och ordningar inte gäller. Staten har därför rätt att expropriera privat egendom och mark och de kan bygga hur de vill utan att behöva söka bygglov. I det här fallet framförallt expropriering av småföretagares egendom, typ gummiverkstäder, ölcaféer och skrotupplag, eller bostäder för invånare som är bland de fattigaste i hela staden.

Den kreativa klassen kontra Dubai-staden

Planerna väckte kraftiga reaktioner och många frågor. Protester hördes från allt ifrån Serbiska arkitektföreningen till boenden i området, oppositionspolitiker och till och med vissa av den gryende gentrifieringens aktörer. Här krockade alltså två modeller för tillväxt i den nyliberala staden. Den ena modellen, vars exempel redan finns på plats i Savamala är staden som är till för den *kreativa klassen*, ett begrepp som myntades av den amerikanske urbanteoretikern Richard Florida: digitala nomader beväpnade med macbooks, med hög köpkraft och som lockas av barer där man dricker öl ur genuina syltburkar. Den andra modellen som Waterfront Belgrade representerar är Dubai-staden: glas och stål, gallerior och gated communities. Finns kultur överhuvudtaget består den av prestigebyggen i miljardklassen bestående av konsthallar eller operahus.

Ett informellt ministerium

På andra sidan staden ligger kontoret för aktivistgruppen Minstarstvo Prostora (Ministry of Space). De har jobbat med olika frågor gällande *rätten till staden*, principen som populariserats av en annan amerikansk teoretiker, kulturgeografen David Harvey, och som kortfattat innebär upprättandet och försvarandet av allmänningar, alltså gemensamt förvaltade resurser. Gruppen har de senaste åren bland annat startat ett gatugalleri i en övergiven gränd, ockuperat en biograf och en gammal filmstudio och förvandlat båda till sociala center. Men de har också hjälpt till som ett slags expertis i olika konflikter gällande just allmänningar, där folk, till exempel grannar i ett kvarter, gått ihop för att protestera mot vägbyggen eller rivningar av parker och liknande De har också bedrivit ett visst lobbyarbete och föreslagit lagändringar för att lättare tillgängliggöra stadens enorma mängder övergivna byggnader som ofta står tomma på grund av oklara ägarförhållanden eller spekulation efter de turbulenta tio-femton åren efter Jugoslaviens sönderfall när nästan allt offentligt blev privat.

När planerna för Waterfront Belgrade presenterades blev gruppen snabbt dess mest högljudda kritiker. De bedrev grävarbete och hade kontakt med visselblåsare och publicerade sina fynd på sin

”På andra sidan Savamala har en småskalig gentrifiering gjort sig påmind, med konstgallerier, klubbar och barer som svämmas över av europeiska backpackers som lockats av rykten om ’det nya Berlin’.”

facebooksida där lagbrott, korruption, arrogans och maktfullkomlighet snabbt blev den dominerande tematiken. Det dominerande budskapet från gruppen var att projektet var ett gigantiskt svindleri, i syfte att berika ett fåtal, på bekostnad av hela Serbiens befolkning och som skulle förstöra innerstadens prägel och dynamik. Men det var svårt att få allmänheten med sig och reaktionen var i bästa fall loj. För att förstå detta måste vi komma ihåg att vi har att göra med ett politiskt klimat som i bästa fall kan beskrivas som uppgivet och i värsta fall som fientligt. En plats där hoppet släckts fler gånger än vad någon orkar komma ihåg och där en person som är i 80-årsåldern genomlevt tre krig, otaliga bombningar, hyperinflation, ofta fattigdom och knapphet, kapitalism, nazistisk ockupation, socialism, nyliberalism och ultranationalism. Den politiska uppgivenheten innebär att det är väldigt svårt att bygga gräsrotsrörelser, medlemsorganisationer eller ens att få folk att gå ut på gatorna och protestera, eftersom många frågar sig *vad ska det vara bra för?* Istället finns det en aktivistisk tradition som kan spåras tillbaka till oppositionen mot Milosevic, Serbiens brutala diktator som styrde med järnhand mellan 1989 och 2000 då han störtades, och som går ut på att väcka uppmärksamhet via stunts och diverse upptåg. Ministry of Space behärskar den konsten till fullo och stormade bland annat in i parlamentet med megafoner inför pressuppbåd och kallade politikerna för bedragare. De hyrde en båt och deltog i en båtparad som skulle fira Waterfront där de hissade upp en banderoll från båten och blev gripna av kustbevakningen. De bytte ut skyltar så att det stod Belgrade Waterfraud runtom i staden och de budade under spektakulära former på de första bostadsrätterna som låg ute till försäljning (men blev nekade utan vidare förklaring).

Valfusk med en gul anka i centrum

Ministry of Space tröttnade dock på att inte lyckas mobilisera folk ut på gatorna och bildade därför för två år sedan en bredare allians vid namn Ne Da(vi)mo Beograd, vilket på engelska kan översättas till Don't let Belgrade D(r)own. Gruppen fick snabbt ett 20-tal medlemmar och syftet var att mer eller mindre konstant protestera mot Waterfront med alla till buds stående medel. Gruppen valde en gul badanka som symbol (*patka,* det serbiska ordet för anka är också slang för bedrägeri). En första demonstration arrangerades för drygt ett år sedan i samband med det första spadtaget för bygget. Redan då hade en stor del av det informella Savamala, alltså kåkstaden och många av de svartbyggen som präglat stadsdelen, börjat rivas för att ge plats åt Waterfront. Till protesten kom ett par tusen, och till allas stora glädje greps flera företrädare för Ne Da(vi)mo Beograd (ett gripande framför alla kameror var bra publicitet resonerade man). En urban rörelse hade äntligen börjat ta form i Belgrad för första gången på mycket länge. Gruppen började bli så inflytelserik och populär att företrädare för regeringspartiet i hemlighet registrerade gruppen som politiskt parti och arrangerade en fejkad kampanj i gruppens namn, framförallt via twitter. Att Ne Da(vi)mo Beograd högljutt dementerade att de skulle stå bakom kampanjen hjälpte inte och de fick ett par procent av rösterna i kommunvalet – oppositionella röster som kastades i sjön.

Bulldozerpolitik

Men ett par timmar efter att vallokalerna stängt den 24 april i år och premiärminister Vučić säkrat fyra år till av makten hände en betydligt värre skandal. En grupp bestående av 30–40 maskerade, svartklädda män dök plötsligt upp på Hercegovačka-gatan i Savamala. Här låg ett trettiotal hus där de som bodde där ditintills vägrat flytta för att ge rum åt bygget av Waterfront. Männen kidnappade och band fast folk och släpade dem till en närliggande gränd. Vissa blev misshandlade och samtidigt rullade bulldozers in och jämnade hela gatan med marken. Trots många larmsamtal dök polisen inte upp och även medierna var knäpptysta dagen efter. Men sakta började det uppdagas vad som hade hänt. Någon, troligtvis någon med intresse i att Waterfront så snabbt som möjligt skulle börja byggas, troligtvis någon högt uppsatt inom regional eller nationell politik, hade beordrat detta. Huvudvittnet, väktaren Slobodan Tanasković, avled strax efter på sjukhus där han vårdades för skadorna de maskerade männen orsakat honom. Det här väckte en enorm avsky och det var många som kände att laglösheten, korruptionen och bristen på transparens hade passerat en gräns. Serbiens Ombudsman, Saša Janković, motsvarande kanske JO i Sverige, avlyssnade polisens interna kommunikation som visade på order uppifrån om att inte rycka ut och agera på våldet. Detta var gnistan. En första protest arrangerades av Ne Da(vi)mo Beograd dagarna därpå och 4000 personer kom.

”Budskapet från gruppen var att projektet var ett gigantiskt svindleri, i syfte att berika ett fåtal, på bekostnad av hela Serbiens befolkning.”

Demonstranternas slagod var ”*Čiji grad? Naš grad!*” – ”Vems stad? Vår stad!”. Man krävde avgångar: av polischefen, inrikesministern, borgmästaren och andra som man ansåg bära ansvar för detta. Men samma personer fortsatte förneka all inblandning. Så veckan därpå kom 10 000 personer till protesterna. Vilket började ge resultat. I början av juni gick premiärminister Vučić ut och bekräftade att det var stadens högsta företrädare som låg bakom detta, men bedyrade att de varken hade något att tjäna på det personligen eller några onda avsikter. Ett uttalade som knappast lugnade Belgradborna, utan bekräftade bara den maktfullkomlighet som genomsyrar stadens styre. 20-25 000 personer dök därför upp ett par veckor senare – enligt många den största demonstrationen staden sett sedan Milosevic störtades. Under sommaren lugnade det ned sig en aning, men 15 000 kom till en protest så sent som i september och i skrivande stund pågår de fortfarande med jämna mellanrum. Demonstranterna har inte backat från sina krav. De kräver ansvar i frågan om vilka som legat bakom våldet och utdrivningarna under valnatten och avgångar för de ansvariga.

Medvind och motvind

Genom att fokusera på *Čiji grad?* – vems stad? – och dess inkluderande budskap har protesterna kommit att handla om rätten till staden tolkad i sin mest vida bemärkelse. Romska grupper, hbtq-grupper, invånare i Savamala, vänstergrupper, pensionärer med flera har alla tagit plats i demonstrationerna. Marko Aksentijevic, en medlem i Ministarstvo Prostora och en av arrangörerna, menar i ett samtal att protesterna till en början fungerade som en sorts kollektiv terapi-session – genom att just denna mångfald tillsammans samlades, blockerade trafiken och liksom tog över staden. Men efter ett tag, när protesterna började växa och media knappt rapporterade om någonting annat, infann sig snabbt en annan känsla. De började faktiskt åstadkomma förändringar, som när den tidigare så arrogante premiärministern svettandes behövde stå och försvara sig. Samtidigt har trycket på kärngruppen av arrangörerna växt sig allt större. Det går fortfarande knappt en dag utan att gruppen hängs ut i media. Den vanligaste vinklingen är att de är utländska legoknektar – *foreign mercenaries* – en stämpel som just premiärminister Vučić gett dem. Ibland hängs de ut på förstasidorna som landsförrädare. En regeringslojal tabloid hävdade att de är terrorister som hoppas kunna mörda Vučić och gruppen har på grund av detta tagit emot hot och trakasserier och kan inte längre hyra lokaler då många är rädda för att förknippas med dem. Inget av detta verkar stoppa dem och istället fokuserar de nu på utmaningen att omvandla en spretig och spontan, men mycket populär och kraftig proteströrelse till en mer permanent struktur. Den nöten är nog något många vänsterrörelser runt om i världen kämpar med just nu, medvetna som man är om faran med att institutionaliseras och själva till slut bli ett etablissemang. Hur det blir med den saken för demonstranterna i Belgrad får vi se, men tydligt är att rörelsen som började som en protest mot ett bygge ändå lyckats öppna upp stadsrummet för en mångfald av grupper att göra sig hörda. De har lyckats visa på att det finns en kraftfull opposition – som ställer krav – och att de är en politisk kraft som ingen kan bortse ifrån. Allt detta medan de fortsätter vara parti- och parlamentariskt illojala, *antipolitiska*. Sammantaget något som aldrig tidigare har hänt i Belgrad eller kanske under hela Serbiens historia.

När vi återvänder till Savamala ser vi nu att det som nyss var hundratals människors hem har förvandlats till grushögar. Ett stålskelett som utgör stommen av det första Waterfront-huset reser sig ur en enorm grop och blickar ut över floden. Huset kommer bli pyramidformat med bostäder i miljonklassen där alla får en liten egen privat terass att sitta på och titta ned på staden utanför. En tydligare bild av gentrifiering, vars första stavelse kommer ur det engelska ordet *gentry* – överklass, aristokrati – är svår att hitta. Tur att folk hatar det så mycket.

Scott Springfeldt är med i redaktionen för detta nummer av Brand.

”En urban rörelse hade äntligen börjat ta form i Belgrad för första gången på mycket länge.”

THE POST-COMMUNIST DREAM

DARIA BOGDANSKA

FRÅN ARBETARENS PERSPEKTIV (OBS INTE SUPER FÖRDJUPAD AKADEMISK FORSKNING)

EN RADIOJOURNALIST RINGDE MIG OCH FRÅGADE OM JAG VILLE VARA MED I EN DISKUSSION OM DE SVENSKA MIGRATIONSLAGARNA

MEN JAG ÄR JU INGEN EXPERT..

ÄVEN OM DU SJÄLV INTE ÄR ARBETSINVANDRARE SÅ SKRIVER DU JU OM ARBETSKRAFTSINVANDRING I DIN BOK..

JAG ÄR VISST EN ARBETSKRAFTSINVANDRARE!

MEN DU KOM TILL SVERIGE FÖR ATT PLUGGA...

INTE BARA... JAG VILLE INTE RIKTIGT STANNA I POLEN...

VARFÖR INTE?

VARFÖR?

DET ÄR EN LÅNG STORY...

DET ÄR BRA FRÅGA. DET FINNS NOG MÅNGA SVAR, MEN JAG ÄR INTE ENSAM. NÄSTAN 3 MILJONER POLACKER BOR UTANFÖR POLEN. LÅT OSS GÖRA EN LITEN INBLICK I POLENS HISTORIA FÖR ATT FÖRSTÅ VARFÖR DET HÄR LANDET ÄR SÅ OATTRAKTIVT FÖR DESS INVÅNARE OCH SÅ MÅNGA VÄLJER ATT EMIGRERA UTOMLANDS.

JAG FÖDDES ETT ÅR INNAN KOMMUNISMEN FÖLL I POLEN. JAG KOM IN PÅ ARBETSMARKNADEN I MITTEN AV 2000-TALET.

A WHOLE NEW WORLD... AV UNDERBETALDA SERVICEJOBB*

*OCH SVART

UNGEFÄR SAMTIDIGT KOM DEN STORA EKONOMISKA KRISEN (2008). POLEN KLARADE SIG GENOM KRISEN MED VÄXANDE BNP MEDAN NÄSTAN ALLA ANDRA EUROPEISKA LÄNDER GICK MINUS. OCH BLEV FÖRKLARAD SOM „EUROPAS GRÖNA Ö"

DETTA BLEV BRA PR FÖR POLEN. ETT LAND SOM ÄNTLIGEN TILLHÖRDE VÄSTEUROPA. FYLLD MED KVALIFICERADE OCH BILLIGA ARBETARE, LÅGA SKATTER FÖR STORA FÖRETAG, REDO ATT TA EMOT INTERNATIONELLA INVESTERARE

WARSZAWA 1945

BANK
FRONTEX
ERIKSSON
BUSINESS CENTRE
LG
CITY BANK
HM
SON

WARSZAWA 2000

EKONOMERNA SA ATT DET GICK BRA FÖR POLEN. MEN HUR SÅG VERKLIGHETEN UT FÖR DE VANLIGA MÄNNISKORNA?

HÖRDE DU OM DEN EKONOMISKA KRISEN?

VILKEN KRIS NU DÅ? DE HAR SAGT I 20 ÅR ATT DET ÄR KRIS. CHEFEN SÄGER DET VARJE GÅNG JAG NÄMNER LÖNEFÖRHÖJNING

I VERKLIGHETEN VAR TRANSFORMATIONEN FRÅN KOMMUNISM TILL KAPITALISM VÄLDIGT SVÅR FÖR MÅNGA. SPECIELLT I MINDRE ORTER OCH PÅ LANDSBYGDEN. UNDER NITTIOTALET STÄNGDES EN STOR DEL AV INDUSTRIN NED OCH MÅNGA BLEV UTAN JOBB. YRKESUTBILDNING SOM DE FLESTA ARBETARNA HADE, VÄRDERADES INTE SÅ HÖGT I DET „NYA MODERNA SAMHÄLLET"

VAD KAN JAG SÄGA... DET BEHÖVS INTE SÅ MÅNGA SVETSARE LÄNGRE. DET ÄR INTE JAG SOM BESTÄMMER, DET ÄR MARKNADEN. DU BORDE GJORT SOM JAG, VÅGA SATSA PÅ DIG SJÄLV OCH BLI EN MANAGER* ISTÄLLET!

VISSA KLARADE SIG GENOM „ZNAJOMOŚCI" (KONTAKTER). PÅ NITTIOTALET ÖPPNADES POLEN FÖR DEN FRIA MARKNADEN OCH FÖRETAGEN BÖRJADE VÄXA SNABBT. MIN PAPPA SOM TIDIGARE JOBBAT PÅ FABRIK FICK JOBB PÅ ETT FÖRETAG GENOM SIN KOMPIS OCH FICK BYTA OVERALLEN MOT KOSTYM.

VAD TYCKER DU? JAG SER JU UT SOM PÅ VÅRT BRÖLLOP...

TJUSIGT! GLÖM MUSTACHEN BARA!

DET GICK BRA FÖR MINA FÖRÄLDRAR ETT TAG. DE KÖPTE EN BIL OCH INREDDE HUSET MED IKEA MÖBLER. VI VAR INTE RIKA MEN VI HADE ALLT SOM BEHÖVDES...

EGEN FÖRETAGARE PÅ VÄG MOT ALKOHOLISM
OLYCKLIG HEMMAFRU
BEGAGNAD AUDI
BRORSAN
NINJA TURTLES
JAG
MODERN POLSK FAMILJ

DEN ANDRA DELEN AV NITTIOTALET GICK ÅT HELVETE. SKATTEREGLERNA FÖR FÖRETAG SKÄRPTES LITE, MARKNADEN MÄTTADES OCH MÅNGA FÖRETAG GICK I KONKURS. BLAND ANNAT DET SOM MIN PAPPA JOBBADE PÅ. KRONOFOGDEN KOM HEM TILL OSS OCH TOG ALLT VI HADE. I FLERA ÅR ÅT VI MIDDAGAR VID ETT PLASTBORD FRÅN TRÄDGÅRDEN.

SNÄLLA TA INTE KYLSKÅPET BARA...

IBLAND HADE VI INGA PENGAR ALLS OCH FICK KÖPA MAT PÅ KRITA. MINA FÖRÄLDRAR VAR VANLIGA ARBETARE OCH HADE SVÅRT ATT HITTA JOBB. PLÖTSLIGT KRÄVDES DET EFTERGYMNASIAL UTBILDNING FÖR ALLA JOBB. UTBILDNING SOM DE SAKNADE. DET VAR MÅNGA I MINA FÖRÄLDRARS ÅLDER SOM HADE DET HÄR PROBLEMET. POLSKA STATEN HADE INGEN LÖSNING. FOLK VAR TVUNGNA ATT LÖSA DET SJÄLVA, OCH SOM MIN MAMMA TOG ALLA JOBB HON KOM ÖVER

DETEKTIV(!!!)
FOTOGRAF
I KASSAN PÅ EN ASIATISK RESTAURANG
I EN MÖBELAFFÄR
JOBB MIN MAMMA HADE UNDER 10 ÅR
SKOFÖRSÄLJARE
I EN MATAFFÄR
STÄDERSKA

MEN ALLA VAR TILLFÄLLIGA

*HAR NI JOBB TILL MIN MAMMA I SVERIGE, TIPSA!

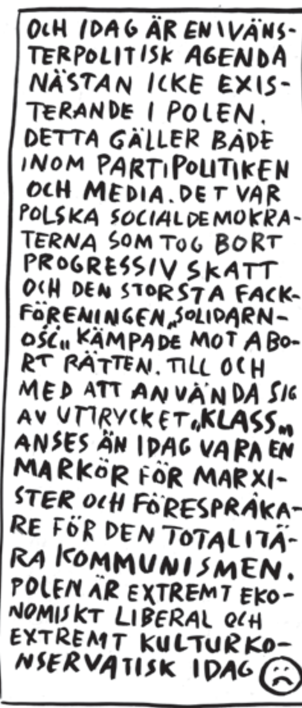

* SIFFROR ÄR MIN PERSONLIG MEDIANA

* LÄS REALISTISKA

Intervju med Nikola Petkanov, Autonomous Workers' Union
Text: Julia Lindblom

Anarkosyndikalistisk organisering i Bulgarien

Autonomous Workers' Union är ett fackförbund i Bulgarien som samlar arbetare, studenter och aktivister i kampen om bättre arbetsvillkor, gratis kollektivtrafik och migranters- och säsongarbetares rättigheter.

Beskriv kortfattat Autonomous Workers' Union och vad ni gör.

Autonomous Workers' Union bildades för fem år sedan av medlemmar från den Bulgariska Anarkistiska federationen. Det är ett anarkosyndikalistiskt initiativ som organiserar arbetare, studenter och aktivister. Det är också det första anarkosyndikalistiska initiativet (och det första basfacket överhuvudtaget) i Bulgarien på 90 år. Det finns sektioner i tre stora städer – Sofia, Varna och Vidin – men också i den pomakiska byn Kochan nära turkiska gränsen. Vi är involverade i en mängd arbetsplatskonflikter, främst mot mindre privata företag där vi initierat flera lyckade strejker. För större syften anordnades demonstrationer över hela landet mot nedskärningar och privatiseringen av det offentliga järnvägsbolaget. I Sofia startades rörelsen för gratis kollektivtrafik. Just nu återupptar vi en kampanj för migrantarbetares rätt med fokus på att organisera migrant- och säsongsarbetare för gemensam kamp (delvis med inspiration från plattformen för transnationell social strejk).

Kan du kortfattat beskriva utvecklingen i Bulgarien sedan 1989?

Efter 1989 anpassade sig många av företrädarna för det kommunistiska partiet – som styrt landet de senaste 45 åren – till den nya politiska situationen. De såg till att öka sina privilegier genom att behålla en dominerande roll i det nya flerpartisystemet, men också genom att tillägna sig privat egendom. Denna taktik var lönsam för Ryssland, som hoppades på att behålla inflytande över Bulgariens gamla elit, men även för "väst", som levererade den nödvändiga kompetensen och know-how för kommande marknadsreformer och öppnade upp den bulgariska ekonomin för sina företag.

Det som skedde var ett planerat och grymt rån på befolkningen i Bulgarien, genom att en så kallad "chockterapi" tillämpades på ekonomin. På bara några år förlorade de flesta bulgarer en stor del av sitt sparande. Detta till följd av hyperinflation, dränering av statsfinanserna samt pyramidspel i banksystemet. Levnadsstandarden kollapsade, arbetslösheten ökade, priserna ökade drastiskt och välfärdssystemet monterades ner. Under denna period och de följande åren minskade befolkningen kraftigt eftersom många valde att utvandra.

År 1997 fortsatte denna process genom en massprivatisering av industriella tillgångar som såldes billigt till den ekonomiska och politiska oligarkin. Den här "transformationen" präglades också av ökad korruption i landet.

Under den här perioden återuppstod samtidigt de fascistiska organisationer som fanns före 1944 och en stark nynazistisk, fascistisk och nationalistisk närvaro utmärkte det politiska livet i Bulgarien.

Under det senaste decenniet har Bulgarien bevittnat en våg av protester, som till exempel de sociala protesterna 2013. Vad handlade de om?

De sociala protesterna bröt ut i början av 2013. Det var en svår period för Bulgariens invånare som kände av den globala ekonomiska krisens effekter och som efter åratal av högerpolitik helt saknade skyddsnät. Byggsektorn kollapsade efter 2011 och drog med sig hela ekonomin i fallet. Arbetslösheten sköt i höjden och obetalda skulder kastade människor in i förtvivlan. I den kontexten bestämde sig de tre privata elbolagen (var och ett med monopol i olika delar av landet) att höja avgifterna för el. Beslutet backades också av staten. Räkningarna, som redan var outhärdliga, dubblades och människor stod inför en social katastrof.

Upplopp bröt ut runtom i landet. Det mest kraftfulla ägde rum i Varna, där mer än 70 000 människor gick ut på gatorna – bokstavligen alla var på gatorna. Folket började genomföra spontana attacker riktade mot elbolagens huvudkontor. I Varna förstördes de helt och hållet, i Plovdiv brändes de ner. Under den här perioden begick många personer självmord. De flesta på grund av skuldsättning och hopplöshet inför framtiden, men det fanns också tydligt politiska sådana. En ung man satte eld på sig själv och dog framför stadshuset i Varna.

Protesterna ledde så småningom till att borgmästaren i Varna och högerregeringen fick avgå. Direkta aktioner mot elbolagen tvingade dem att återställa de gamla priserna. Trots dessa kortsiktiga segrar, kunde protesterna inte skapa en ny politisk agenda och hotade inte status quo i landet. Det var snarare protester av förtvivlan än ett uttryck för viljan att åstadkomma verklig social förändring. Men faktum är att det är positivt att vi efter alla dessa år av förtvivlan också såg en social oro. Protesterna medförde att en organiserad anti-auktoritär vänster växte fram i min stad, något som knappt existerade innan. Aktivister som träffade varandra under protesterna startade det första sociala centret i staden. Flera månader senare etablerades den första sektionen av min fackförening i Varna.

Om du tänker på sociala rörelser, tycker du att det finns en stor skillnad mellan Bulgarien och västeuropeiska länder som till exempel Sverige?

Bulgarien har en lång och militant historia när det kommer till social kamp. Den första kommunen på Balkan startade här. Det fanns extremt kraftfulla kommunistiska rörelser, också på landsbygden. I början av 1900-talet såg vi en av de mest militanta anarkistiska rörelserna i Europa uppstå. Bulgariska anarkister kämpade mot staten i årtionden. Tyvärr försvagades dessa traditioner när den stalinistiska diktaturen etablerades. Idag, 27 år efter regimens fall, är det svårt för de sociala rörelserna att återfå sin tidigare styrka. Det finns ett glapp mellan generationer och vänstern förknippas med auktoritet och förtryck. Samtidigt är de gamla kommunistiska partierna inte bara marginella, utan helt otillräckliga. De kombinerar nostalgi inför den gamla regimen med en dyrkan för det kapitalistiska Ryssland och nationalistiska ledare som Orbán i Ungern. De verkar existera för att underblåsa högerkantens propaganda om att den radikala vänstern är en motbjudande rest från det förflutna som det är bäst att glömma bort.

Å andra sidan, de senaste åren har vi sett positiva tendenser och en gradvis rehabilitering av vänstern. Nya projekt har påbörjats som lockar unga människor in i den sociala kampen. Dessa är framförallt anarkistiska, anti-auktoritära och autonoma marxistiska initiativ. Om denna trend fortsätter, kan vi förvänta oss en ny ökning av vänstern i Bulgarien.

Hur är situationen för migranter i Bulgarien?

Den är fruktansvärd. Hela landet präglas av flyktingfientlighet. Staten följer stängda dörrens politik och en gigantisk mur byggdes på den södra gränsen. Gränspoliser slår och torterar ständigt flyktingar. Det pågår också omfattande rån och förnedring, eftersom att många

"Det som skedde var ett planerat och grymt rån på befolkningen i Bulgarien, genom att en så kallad 'chockterapi' tillämpades på ekonomin. På bara några år förlorade de flesta bulgarer en stor del av sitt sparande."

poliser också är medlemmar i fascistiska och nationalistiska organisationer. Två flyktingar sköts till döds av polisen i närheten av gränsen. Ingen dömdes. Och dessa är bara de officiellt rapporterade fallen. Det finns information från flyktingar som passerar gränsen att "skogen är full av lik".

Hur skulle du beskriva det pågående valet i Bulgarien?

Ingen talade om social rättvisa under debatterna, trots att Bulgarien är ett av Europas fattigaste länder. Istället dammade kandidaterna av den antikommunistiska agendan som var utmärkande för övergångstiden under 90-talet. Det pågående valet är praktiskt taget en tävling mellan högerkantens olika bruna nyanser. I praktiken finns ingen vänsterkandidat i detta val.

(Intervjun gjordes före valet i Bulgarien.)

Julia Lindblom är aktivist verksam i Stockholm och aktiv i Förbundet Allt åt alla.

Text: Elżbieta Korolczuk
Översättare: Maral Shafeie
Illustration: Emma Tryti

Feminism underifrån: lärdomar från Polen

Kapitalismens intåg i Polen och den hårdföra nyliberalismen har slagit hårdast mot kvinnor – kampen mot nyliberalismen är en feministisk kamp. Elżbieta Korolczuk berättar om hur polska feminister bedriver klasskamp genom att smida allianser.

Nyliberala förändringar har slagit hårt mot kvinnors (och mäns) liv över hela världen, om än på olika sätt. Den nyliberala ideologins hegemoni har försvårat kampen för rättvisa i genusfrågor och för social rättvisa ännu mer än tidigare, och ställer feministisk organisering och teoribildning inför stora utmaningar. Som feministiska aktivister och forskare är vi skyldiga att kritisera och bekämpa nyliberalismen, trots att den dränerar oss och förvandlar oss till prekära arbetare utan sjukförsäkringar, till överarbetade mödrar som inte kan hitta förskoleplatser till sina barn eller till hyresgäster hotade av vräkningar eftersom vi inte har råd med lägenheter till överpris som den ”fria marknaden” erbjudit oss. Den är inte bara ett fenomen vi studerar, det är en kraft vi kämpar med i vår vardag. Därför är den avgörande frågan: hur kan vi som feminister ta itu med dessa utmaningar? Hur svarar vi mot tendenserna som går emot våra djupaste värderingar och våra viktigaste politiska mål? Vad kan vi lära oss av varandras erfarenheter? Jag ska ge några exempel på hur den samtida feministiska rörelsen i Polen motsätter sig nyliberalismen.

Nyliberalismens konsekvenser

Strategierna som polska gräsrotsinitiativ har tillämpat visar på möjligheter för feministisk vänsterpolitik i konflikt med nyliberalismen. Redan under mitten av 00-talet började polska feministiska aktivister och forskare varna för och kritisera den nyliberala ideologin och dess konsekvenser, långt innan den ekonomiska krisen 2008 som kom att bli en vändpunkt i den internationella debatten om nyliberalism. Vid denna tid blev det uppenbart för oss att den ”fria marknadens demokrati”, som infördes i Polen efter att statssocialismen avvecklades 1989, hade allvarliga brister, och att kvinnor blev transformationens huvudsakliga offer. Det var framförallt kvinnor som drabbades av de drastiska nedskärningar i välfärden som ledde till försämrad barnomsorg (2006 hade bara 2 procent av barn under tre år gått på offentlig förskola). Det var också kvinnor som drabbades hårdast av dramatiskt stigande arbetslöshet, där arbetslöshetsgraden

Hegemoni: dominerande sätt/världsåskådningar/normer/idéer i samhället som ofta speglar befintliga klasskillnader.

hos kvinnor steg från 15,7 procent år 1994 till 20,3 procent år 2003. Dessutom följdes implementeringen av nyliberala modeller för ekonomi och social politik av en nationalistisk renässans och ökad politisk makt hos katolska kyrkan, vilket drabbade kvinnors reproduktiva rättigheter. 1993 års demokratiska regering förbjöd abort förutom i de fall då fostret är svårt skadat, graviditeten orsakats av våldtäkt eller incest, eller sätter kvinnans liv eller hälsa i fara.

I mitten av 00-talet var det tydligt att de dröjande problemen såsom höga arbetslöshetstal och brist på barnomsorg till överkomliga priser, inte låg i "underutvecklingen" av tidigare socialistiska länder, utan i den nyliberala modellen själv. Vi pekade på den inneboende faran i sammansmältningen av den liberala demokratin med den fria marknadens diktatur, varnade för hejdlös individualism och inskärpningen av sociala rättigheter, och underströk behovet av solidaritet och jämlikhet i livets alla områden. Vi visste att vi behövde smida så breda koalitioner som möjligt för att motarbeta denna utveckling.

Allianser mellan transformationens "förlorare"

Den kanske viktigaste strategin i bemötandet av nyliberalismens utmaningar har varit att bilda allianser med grupper av människor som inte nödvändigtvis identifierar sig med feminism men som påverkas av de konsekvenser som nedrustningen av välfärden och prekariseringen av det dagliga livet orsakar. Feministiska grupper strävade efter att bilda samarbeten med kvinnor (och män) som kan betraktas som "förlorare" i den transformation som började 1989: kvinnor i lågbetalda omsorgs- och servicearbeten, arbetande fattiga som inte har råd med privat barnomsorg eller sjukvård, arbetslösa mödrar som står inför vräkningar, eller ensamstående mödrar som kämpar för socialbidrag. Att stärka kontakten och samarbetet med dessa grupper har kommit att bli en central strategi för Kvinnors 8:e mars Allians (*Porozumienie Kobiet 8 Marca*), ett informellt Warszawa-baserat gräsrotsinitiativ som bildades år 2000 och som finns än idag. Jag blev medlem i Kvinnors 8:e mars Allians år 2001 och har i över ett decennium varit engagerad i en uppsjö av olika aktiviteter. Höjdpunkten av våra ansträngningar är en stor demonstration i Warszawa, *Manifa*, liksom flera olika publika tillställningar som vi organiserar varje år runt 8:e mars (Internationella Kvinnodagen) såsom konserter, politiska debatter, kulturella events och presskonferenser. Medan de första Manifas år 2000 och 2001 organiserades under paroller som "Som kvinna har jag inget land" och "Demokrati utan kvinnor är kvasi-demokrati", kom agendan snart att genomgå viktiga förändringar. I mitten av 00-talet hade den ekonomiska marginaliseringen kommit upp på agendan, vilket uttrycktes i paroller som "Regeringen borde ha sjuksköterskornas löner", "Chefer kan besegras!", och "Låt dem inte exploatera dig!". Vi blev medvetna om att den stigande tidvågen inte lyfter alla båtar och att trickle down bara är en bluff. Det var delvis en generationsmässig insikt hos högutbildade människor som inte kunde få jobb eller värdiga löner, och delvis en följd av en internationaliserad rörelse: genom att prata med människor i andra länder insåg vi att problemen vi står inför inte är unika, de blev vanliga överallt. Gradvis förstod vi att ekonomisk exploatering av arbetare i frihandelszoner, låga sjuksköterskelöner eller de populära, prekära korttidskontrakten i Polen är problem som behöver hanteras som feministiska frågor.

"Gradvis förstod vi att ekonomisk exploatering av arbetare i frihandelszoner, låga sjuksköterskelöner eller de populära, prekära korttidskontrakten i Polen är problem som behöver hanteras som feministiska frågor."

Manifas ansträngningar att formulera en kritik av nyliberalismen nådde sin kulmen under 2010 när demonstrationen hölls under parollen "Solidariteten i kris – Solidaritet i kampen" och fyra polska fackförbund officiellt anslöt sig till marschen. Bland dessa fanns polska lärarförbundet (*Związek Nauczycielstwa Polskiego*) och det nationella sjuksköterske- och barnmorskeförbundet (*Ogólnopolski Związek Zawodowy Pielęgniarek i Położnych*), och fokus låg på effekterna av den ekonomiska krisen och de långsiktiga konsekvenserna av den postsocialistiska transformationen. De krav som man samlades kring riktade sig mot en rad frågor såsom: utbetalningen av utlovade (men uteblivna) lönehöjningar till sjuksköterskor och avkriminaliseringen av strejker; förbud av de metoder som satts i system av vissa bemanningsföretag som berövar arbetare socialförsäkring och grundläggande rättigheter genom att ersätta deras anställningskontrakt med frilanskontrakt; förebyggande av uppsägningar och oregelbundna löneutbetalningar med den ekonomiska krisen som svepskäl; förebyggande av olagliga vräkningar och kampen för rätten till bostad.

Trots att samarbetet mellan feministiska grupper och fackförbunden inte gav omedelbara resultat, så var det ett viktigt försök att omtolka idén om solidaritet och i skapandet av sociala rörelser mot nyliberalism som var verkligt inkluderande. Viktiga grunddrag i Manifas strategi var bland annat ömsesidighet och gemensamt beslutsfattande: under 2010 kom fackförbunden inte bara att ansluta sig till demonstrationen utan också att delta i beslut rörande dess utformning och dess huvudkrav. Demonstrationen föregicks av möten och en öppen diskussion om de huvudfrågor som fackförbunden slåss för dagligen. Det var inte bara fackförbunden som anslöt sig till vår demonstration, även vi från Kvinnors Allians deltog i vissa av deras aktioner.

Svårigheter

Polska erfarenheter som dessa visar att solidaritet och intersektionalitet kan och borde implementeras som strategi för sociala rörelser för att bli mer inkluderande i kampen mot nyliberalismen. Problemet är att högerpopulistiska rörelser, än så länge, har varit mycket mer effektiva i att mobilisera de ekonomiskt utarmade, och därmed effektivt säkra deras röster. Detta beror delvis på att den feministiska rörelsen har mycket begränsade möjligheter att effektivt stötta klasskamper, då vi har begränsade resurser och begränsad politisk makt. I Polen är feministiska principer inte integrerade i statliga myndigheter och vi har inga möjligheter överhuvudtaget att angripa frågor såsom hög arbetslöshet, bristen på bostäder till överkomliga priser eller bristande förskoleplatser. De är nämligen strukturella problem som behöver åtgärdas av staten. Då staten både är nyliberal i sitt innersta väsen och generellt fientligt inställd till feministiska krav, särskilt de som kan innebära kostnader, är det extremt svårt för feministiska aktörer att skapa breda allianser och åstadkomma förändring.

Troligtvis kan skapandet av sådana allianser vara enklare på lokal/kommunal nivå, där tillfälliga samarbeten kan bildas för att bedriga påtryckningar mot myndigheter kring exempelvis nedstängningen av lokala skolor, investeringsprogram och stadsplanering et cetera. Några exempel på sådana lokala allianser är samarbetet mellan vräkningshotade låginkomsttagande kvinnor och feministiska aktivister i Wałbrzych, eller feministers engagemang i organiserandet av arbetarprotester i en frihandelszon nära Poznań och Wrocław – vilket bidrog till rapporter om fruktansvärda arbetsförhållanden i fabriker, samorganisering av protester och spridningen av information om arbetsrätt.

Samtidigt kan sådana samarbeten vara svåra, eftersom lokala myndigheter ofta uppfattar feministiska grupper som de största bråkstakarna. Som i fallet Wałbrzych, där kommunen gjorde sitt yttersta för att bryta alliansen mellan de hemlösa mödrarna och feministiska aktivister, vilka utmålades som "politiserade" och farliga. För många grupper blir det därför riskfyllt att förknippas med feminister då det kan äventyra deras kamp. Vidare kan sådana samarbeten ibland bara fungera åt ena hållet, som i fallet där ett visst fackförbunds representanter blev involverade i feministiska demonstrationer i Warszawa 2010 när dessa rörde arbetares rättigheter, men drog sig ur ett par år senare när demonstrationens huvudtema blev relationen mellan staten och den Katolska kyrkan. Kyrkans ställning och dess politiska inflytande är en väldigt kontroversiell fråga i Polen, och representanter för fackförbunden ville inte bli inblandade i den konflikten. Alltså kom vad vid hade föreställt oss vara en långsiktig allians att bli ett kortvarigt samarbete.

Det inkluderande svaret

Feministiskt motstånd mot nyliberalism behöver, på olika nivåer, rikta sig mot vad Nancy Fraser och andra har kallat en "omsorgskris". Vi behöver kämpa för bättre arbetsvillkor, för tillgänglig sjukvård och för fri, allmän utbildning och barnomsorg av hög kvalitet. Men vi behöver också prata om värderingar. För att utmana nyliberalismens hegemoni behöver vi återigen omfamna värdet av omsorg och (re)konstruera idén om samhället. Centralt för uppgiften att tänka om och göra om samhället som ett feministiskt projekt är att återta idén om solidaritet och omsorg, översatta i praktiker, till känslor och basala mänskliga behov som på samma gång har djupt sociala och ekonomiska innebörder. Ett fokus på omsorg kan öppna upp möjligheter för oss att bilda breda allianser med kvinnor som är mödrar eller mormödrar, med fäder och med andra vårdnadshavare, och särskilt med avlönade vårdgivare arbetande i vård- och omsorgssektorer.

Naturligtvis kan fokus på moderskapet och alliansbyggande runt omsorg även innebära nackdelar, särskilt i en era av konservativ pronatalism och i sammanhang som det polska, i vilket mödrar hyllas som symboler för nationell enighet, men förbises som medborgare och berövas sina grundläggande rättigheter till kroppsligt och reproduktivt självbestämmande. Därför behöver sådana rörelser vara verkligt intersektionella och stadigt grundade på inkluderande definitioner av moderskap/föräldraskap. Vi behöver garantera en inkluderande praktik genom att undvika att någon mor eller vårdnadshavare stämplas som "dålig" eller "opassande" på grund av deras ekonomiska position, sexuella läggning eller etnicitet. Vi behöver också effektivt inkludera människor som inte har någon önskan om att bli föräldrar och se till att rörelsen inte underminerar kvinnors reproduktiva rättigheter utan ständigt har dem på agendan. Angreppet på kvinnors reproduktiva rättigheter i dagens Polen i form av det lagförslag för fullständigt förbud av aborter, framlagt av antiabortnätverket *STOP abortion* under 2016, visar att vår sexuella och reproduktiva frihet är under konstant hot.

"Vi blev medvetna om att den stigande tidvågen inte lyfter alla båtar och att trickle down bara är en bluff."

Sist men inte minst, så behöver vi dela de erfarenheter och lärdomar som vi samlat över länder och regioner, för att kunna utarbeta de bästa strategierna för en sådan kamp. Nyliberalismen framstår som mäktig och överväldigande men det finns också glapp och rum där motstånd kan uppstå. Det finns springor genom vilka vi kan se systemet operera, och genom vilka vi kan ingripa. Således är vår uppgift som forskare och aktivister att lära mer om olika originella former av feministisk organisering mot nyliberalismen, som kan uppstå i de lokala och transnationella kamperna. Kamper som vi kan vinna, men bara om vi agerar tillsammans.

Elżbieta Korolczuk är sociolog, feministisk aktivist och debattör som för närvarande forskar vid Södertörns högskola.

Trickle down: antagande att ekonomiska förbättringar för kapitalet också skulle gynna arbetarklassen, *nedsippringsteori*

Pronatalism: uppmanande attityd till barnafödande och barnalstring.

ORDLISTA

Civilsamhälle

En sfär i samhället som finns utanför staten och ekonomin. Den består av frivilligt arbete och inbördes hjälp som står utanför statens iblandning. Det finns föreställningar om att ett aktivt civilsamhälle är viktigt för demokratin och denna föreställning har väldigt mycket styrt sättet som Östeuropas utveckling efter 1989 har utvärderats. Ett utvecklat civilsamhälle har likställts med ett demokratiskt samhälle. Det problematiska är hur civilsamhället har definierats och vilka former av organisering som ingått i denna definition.

Sociologen Piotr Sztompka (1993) beskriver helt enkelt det post-socialistiska civilsamhället som inkompetent och menar att det är något grundläggande fel i östeuropeernas mentalitet:

“What bad fortune keeps us Eastern and Central Europeans from attaining the goal of democratic polity, market economy and open culture, since the proverbial Wall has crumbled? As a sociologist I propose to seek the answer much closer to Earth than fate, destiny or providence. I propose to delve into human agency, to look at the people, ultimate makers of history, but also ultimate villains of historical failures. And then the secret of the current breakdown of the post-Communist project will become blindingly obvious: it is ourselves, Eastern Europeans.”

Husockupationer (Squatting)

En form av kollektivt övertagande av egendom genom ockupation av byggnader eller land. Kan även ske individuellt och är då främst inriktat på att tillfredsställa individuella boendebehov. Dess kollektiva form är ofta politisk och målet är ofta att föra fram bostadspolitisk kritik, skapa utrymmen för aktiviteter eller ställa sig i vägen för gentrifieringsprocesser, där låginkomsttagare trängs bort till mindre attraktiva områden.

Järnridån

”Från Stettin vid Östersjön till Trieste vid Adriatiska havet har en järnridå sänkts över kontinenten. Bakom den linjen ligger alla huvudstäderna i Central- och Östeuropas urgamla stater. Warszawa, Berlin, Prag, Wien, Budapest, Belgrad, Bukarest och Sofia, alla dessa berömda städer och befolkningarna runt dem ligger i vad jag måste kalla den sovjetiska sfären, och de är i en eller annan form underkastade inte endast sovjetiskt inflytande utan i mycket hög grad och i många fall stigande grad kontroll från Moskva.”
– Winston Churchill i Fulton, Missouri, 5 mars 1946

Nationell revanschism

”Rysslands president Vladimir Putin delade på torsdagen ut pris på Ryska Geografiska sällskapets årliga ceremoni och där en av punkterna var en frågesport för barn med särskilt goda kunskaper i geografi och som leddes av självaste Putin. En pojke, nio år gammal, fick frågan: Var slutar Rysslands gränser?
– Vid Berings sund, nära den amerikanska gränsen, svarade han.
– Fel, utbrast Putin, Rysslands gränser har inget slut!”
Moskva, 24/11/16

NGO-isering

When I catch up with him later at his apartment, Pero offers a similar response. “Did you see what they did to us?” he asks incredulously. “Those fucking NGOniks tried to *workshop* us! They think they have some moral authority [to lead] because they are paid professionals?” Turning more explicitly to concerns about NGO funding from Western governments—and from the U.S. Agency for International Development (USAID) in particular—Pero continues, “Everyone knows they’re sleeping with the enemy and they expect us to respect them? Listen to them?!”
– Maple Razsa ur *Bastards of Utopia* (2015) som handlar om kroatiska husockupanter

Nyliberalism

En ideologi och en uppsättning olika praktiker som enligt den franska sociologen Loic Wacquant (2009) följer fyra institutionella logiker. Den första handlar om att förespråka marknader som den överlägsna organisationsformen, den andra logiken går ut på att skala ner välfärdsstaten så att marknadskrafterna kan slås fria, den tredje förespråkar entreprenörsandan och använder individuella förklaringar för framgång och misslyckande i det kapitalistiska systemet och den fjärde är en straffapparat med polis, väktare och fängelser som ser till att de fattiga, arbetslösa och kriminella kontrolleras och straffas.

Orientalism

”Till skillnad från amerikanerna har fransmän och engelsmän och i mindre utsträckning tyskar, ryssar, spanjorer, portugiser, italienare och schweizare haft en lång tradition av något som jag kommer att kalla *orientalism*, ett sätt att förhålla sig till Orienten som har sin grund i områdets speciella ställning i det europeiska Västerlandets historia.”
– Edward Said, ur *Orientalism* 1978

Post-socialism

Betyder bokstavligen ”efter socialism” och syftar till en förändring från ett socialistiskt system styrt av ett parti till en form av parlamentarisk demokrati, från planekonomi till marknadsekonomi. De vanligaste termerna för att beskriva denna förändring är transition eller transformation. Värt att tillägga är att det inte har varit en enhetlig förändring som skett bland de länder som ingår i ”Östeuropa” eller kallas för ”post-socialistiska”.

Östeuropa

”Trots det kom amerikaner och västeuropéer under denna period att betrakta staterna i det kommunist-dominerade men icke-sovjetiska Europa- Polen, Ungern, Tjeckoslovakien, Östtyskland, Rumänien, Bulgarien, Albanien och Jugoslavien- som ett ’block’ som med tiden fick beteckningen ’Östeuropa’. Det är en politisk och historisk term, inte en geografisk. Den omfattar inte ’östliga’ länder som Grekland, som aldrig var kommunistiskt. Inte heller omfattar den de baltiska staterna eller Moldavien, som liknade Östeuropa historiskt och kulturellt men som under denna period var inkorporerade i Sovjetunionen. ”
- Anne Appelbaum ur *Järnridån,* 2012

Text: Antti Rautiainen
Översättare: Tove Larsmo
Illustration: Evelina Mohei och Tadeáš Polák

Ett krig med många namn

Ukrainakonflikten är komplex och svår att förstå sig på. Antti Rautiainen ger en grundlig överblick och ett anarkistiskt perspektiv på konflikten.

Kriget i Ukraina tog sin början år 2014 för att nå ett dödläge tidigt under följande år. Det har från början varit orsak till en djup klyfta inom den anarkistiska rörelsen och vänstern. Att ens försöka definiera eller namnge konflikten är politiskt laddat: Är det ett inbördeskrig? En rysk invasion? Eller rentav ett försök från NATO:s sida att utvidga sin maktsfär i det forna Sovjetunionen?

Åsikterna går isär kring om konflikten i Donetsk i landets östra delar överhuvudtaget bör beskrivas som separatistiskt, eftersom det uttalade målet för rörelsen inte är så mycket att se ett självständigt Ukraina som att bli en del av Ryssland. De självutropade staterna Folkrepubliken Donetsk och Folkrepubliken Lugansk existerar inte på något realpolitiskt sätt, med Ryssland ovilliga att ta den diplomatiska risk som inlemmandet av regionerna i landet skulle innebära. Terminologin undviks på den ukrainska sidan av konflikten, där regionerna officiellt kallas ORDLO (en akronym på ukrainska som betyder ungefär ”de självständiga områdena Donetsk och och Lugansk”, reds. anm.) och betraktas som under rysk ockupation. Krimhalvön är prio ett för Ryssland, som troligtvis vore mer än beredda att byta ”folkrepublikerna” mot internationellt erkännande av ockupationen av området.

Ett delat land

Vikten av internationell inblandning överdrivs gärna av båda sidorna i konflikten. Men Ukraina har på grund av de historiska skillnaderna mellan landets olika regioner alltid lidit av inbördes slitningar. Under perioder av nationell självständighet har politiken präglats av konflikter mellan de östra och västra regionerna.

I öst är de tätbefolkade områdena traditionellt rysktalande, med en ekonomi nästan helt beroende av tung industri och gruvdrift, medan de västra delarna har en mer mångsidig ekonomi och en ukrainskspråkig befolkning. Mitt emellan återfinns Kiev: en övervägande ryskspråkig stad, med en ekonomi och politik mer lik de i landets västra delar. En majoritet av Ukrainas befolkning var förr positivt inställda till europeisk införlivning, men landets östra delar är forfarande starkt beroende av handel med Ryssland och av rysk elförsörjning. Trots att de västligt influerade delarna av Ukraina var något större sett till befolkning, lyckades den politisk östorienterade Viktor Janukovytjs vinna valet 2010.

Politik i öst

Janukovytjs parti, Regionernas parti, var dock aldrig renodlat Rysslandvänligt. Partiet var snarare för en försiktig västlig integration, samtidigt som det representerade den rysktalande befolkningen och ryska ekonomiska intressen. Det fanns under en tid en separatistisk rörelse i Donetsk, men den var ytterst marginell. Ett antal olika separatistiska partier har varit aktiva i Krimkonflikten, men lyckades inte få mer än sammanlagt tio procents väljarstöd i 2010 års val, som blev det sista innan ockupationen.

Vissa hävdar att det saknats en separatistisk rörelse i Ukraina som skulle kunnat utmana Regionernas parti och dess rysktalande väljare. Det har dock alltid funnits en högljudd separatistisk minoritet, som efter 2014 års proteströrelse fått ett förnyat självförtroende. Innan 2013-14 års händelser föredrog väljare i öst och på Krim den mer moderata politiken som Regionernas parti stod för, det vill säga försvar av ryska som regionalt officiellt språk och ekonomiskt samarbete med Ryssland utan att stänga dörren för införlivning i Europa. Situationen polariserades dock hastigt under vintern 2013-14.

Upptrappning

I november 2013 avbröt Viktor Janukovytj plötsligt det förberedande arbetet inför underskriften av EU:s samarbetsavtal med Ukraina. Avtalet innefattade åtgärder för att lyfta energisektorns subventioner, vilket var en källa till oro för ryska intressen i Ukraina. Det abrupta avvisandet av avtalet ledde till protester i Kiev, som framåt november höll på att lägga sig, för att i slutet av samma månad plötsligt eskalera. Proteströrelsen vidgades till en generell motståndsrörelse mot regeringen och polisvåld, och blev samtidigt mer militant och våldsam. Det ökande våldet ledde i januari till flera människors död, och i februari hade 130 personer dödats eller blivit allvarligt skadade. President Janukovytj hade vid det laget lämnat landet och regeringen hade avsatts.

I Kiev firade man utvecklingen; mindre så i östra Ukraina. Janukovytj var visserligen impopulär även där, men hans ersättare – politiker med EU-sympatier från västra eller centrala Ukraina – sågs som ett värre alternativ. Många betraktade proteströrelsen som en kupp avsedd att marginalisera östliga intressen. I öst drog Euromajdan-rörelsen, som den kom att kallas, bara mindre samlingar, medan olika lokala eliter istället organiserade ”anti-euromajdan”: mot EU, NATO och Ukrainsk nationalism. Den 12 april 2014 ockuperade en mindre grupp militanta aktivister under ledning av Igor Girkin (*nom de guerre:* Strelkov, ”skytten”, reds. anm) förvaltningsbyggnader i Sloviansk, en mellanstor stad i östra Ukraina. Girkin tjänstgjorde i den ryska underrättelsetjänsten FSB fram till år 2013, och anklagas för krigsförbrytelser i Tjetjenien.

Samma dag inleddes en ockupation av Inrikesdepartementet i Donetsk. Mindre våldsamma ockupationer hade ägt rum tidigare, men dessa händelser markerade en politisk upptrappning som övergick i fullskaligt inbördeskrig i maj.

Ett nytt politiskt subjekt

Enligt en opinionsundersökning i april 2014 stödde endast en minoritet en utbrytning av regionerna, men det var tydligt att stödet ändå var betydligt större än det varit i tidigare val. Eftersom valprocesserna i öst brustit i transparens och giltighet är det i nuläget svårt att säga något om den allmänna opinionen. De opinionsundersökningar som gjorts är inte pålitliga eftersom medborgerliga rättigheter saknas. Den politiska upptrappningen har dock troligtvis lett till radikalisering av den allmänna opinionen, och enligt inresta journalister anser den lokala befolkningen som befinner sig under separatistiskt styre att Kiev är angriparen i konflikten.

Det är troligt att migration från området har lett till en större andel separatister i området – människor i opposition mot den nya regeringen är rimligtvis angelägna om att lämna de ”självständiga” områdena. I områden som tagits tillbaka av Kievregeringen är däremot stödet för separatism lågt. Den djupa ekonomiska depressionen som råder i de separatistkontrollerade områdena lär också ha påverkat stödet för självständighetsprojektet. Det går hur som helst att med säkerhet säga att en betydande andel av befolkningen i Ukraina stöder det separatistiska projektet i landets östra delar, och att en ännu större andel är för decentralisering av det politiska styret, med handel och ekonomiskt utbyte med Ryssland och Vitryssland.

”Det finns ingen tydlig etnisk uppdelning mellan separatistiska territorier och övriga Ukraina. Skiljelinjen är rent politisk, och fram till vintern 2013-14 saknade separatism stöd som lösning på konflikten.”

Sammanfattningsvis finns det alltså en stark separatistisk rörelse, som har ett visst stöd hos befolkningen i stort. Det är dock svårt att säga om beväpnad kamp någonsin haft majoritetsstöd. Å andra sidan spelade ryska agenter, de så kallade gröna männen, med direkta kopplingar till rysk militär- och säkerhetsapparat en stor roll redan från början, och utan deras inblandning hade det antagligen aldrig blivit något beväpnat uppror. En majoritet av de separatistiska styrkorna har dock från början utgjorts av invånare i Donetsk. Den donetska styrkan uppskattas vara mellan 40-45 000, varav ryska frivilliga 3-4000. Den största uppskattade siffran för ryska reguljära styrkor är 12 000 soldater. Utifrån detta kan det konstateras att boende i Donetsk utgör 65 procent av den separatistiska styrkan.

En ny nation

Utvecklingen i Donetsk kan på många sätt betraktas som en experimentverkstad för Benedict Andersons teori om föreställd gemenskap. På tio år har ett marginaliserat, separatistiskt projekt förvandlats till en enorm propagandadriven militärapparat. Den är sponsrad av Ryssland och har som huvudsyfte att göra separatism till ett politiskt mål för majoritetsbefolkningen i Donetsk och Lugansk. Donetsk är dock inte en helt övertygande illustration av teorin om föreställd gemenskap, eftersom det inte finns någon tydlig etnisk skiljelinje i något av områdena. Ukrainska talas på landsbygden i Donetsk och Lugansk, medan ryska dominerar i Kiev och Charkiv. Det finns ingen tydlig etnisk uppdelning mellan separatistiska territorier och övriga Ukraina. Skiljelinjen är rent politisk, och fram till vintern 2013-14 saknade separatism stöd som lösning på konflikten.

Den nationella identiteten har fluktuerat i både Donetsk och Ukraina i stort. Enligt opinionsundersökningar gjorda av KIIS sedan början av nittiotalet har stödet för en självständig Ukrainsk nation gått från 56 procent under lågkonjukturen 1993, till rekordsiffrorna 90 procent efter kriget i östra Ukraina. Det är uppenbart att konflikten med Ryssland har bidragit till att forma en nationell identitet – en identitet som tidigare ifrågasatts även inom Ukraina. Den tidigare identiteten som tillhörande Sovjet har dött ut, i samma takt som stödet för Ukrainas kommunistiska parti.

Nu gör Ryssland sitt bästa för att med hjälp av propaganda och politisk repression upprepa processen i Donetsk och Lugansk, med det långsiktiga målet att skapa en ny, separatistisk identitet med regeringen i Kiev som huvudfiende. Om konflikten fortsätter i oförändrad riktning kommer de närmaste tio till tjugo åren visa om de lyckats med att skapa en föreställd gemenskap i de separatistiska områdena.

Vem är imperialist och vem är fascist?

De flesta av 1900-talets stora konflikter innefattade vid någon punkt utländsk inblandning. Kriget i östra Ukraina utgör dock ett ovanligt (men inte unikt) exempel på inbördeskrig som antagligen inte över huvud taget hade inletts om inte andra länder bidragit till att trappa upp konflikten. Trots det måste det ändå beskrivas som ett inbördeskrig, främst på grund av betydande lokal inblandning och de tydliga konfliktlinjerna i ukrainsk politik som är drivkraften bakom de lokala striderna.

Västlig inblandning har varit försiktig. De ekonomiska sanktioner som har satts in kan närmast ses som ursäkter för att slippa direkt inblandning då ingen seriös politisk analytiker sett det som troligt att Ryssland skulle dra sig ur på grund av sanktionerna. Militärt stöd har varit lågt, och under krigets mest kritiska ögonblick har Ukraina stått ensamt. När Igor Girkin och andra separatistiska ledare deklarerade att de skulle marschera till Odessa, Kiev och även västra Ukraina stoppades de av ukrainsk armé och inga andra.

Anarkister har intagit olika ståndpunkter under krigets olika faser. Man har försökt att förstå konflikten ur ett historiskt perspektiv genom att utgå från första och andra världskrigets skeenden, men under de krigen intog anarkister historiskt sett helt skilda positioner. Större delen av den anarkistiska rörelsen såg första världskriget som en imperialistisk konflikt, och drev på för strejker, bojkotter och desertering. Kropotkin och andra bakom

”Men vem är imperialist i Ukraina, och vem är fascist? Är det Ryssland, som hindrar den ukrainska självständighets-rörelsen, eller Ukraina, som försöker underkuva ’rebelliska territorier’?”

Föreställd gemenskap: Teori som menar att nationalism och nationell gemenskap mellan människor som inte känner varandra skapas inom medias och språkets distributionsområde.

De sextons manifest var isolerade och i hög utsträckning utestängda ur den anarkistiska rörelsen under kriget.

Under andra världskriget såg reaktionerna dock annorlunda ut. Brittiska anarkister gav ut pamfletter där de kritiserade kriget, och i Italien, Frankrike och Spanien anmälde sig många anarkister som frivilliga i kampen mot nazismen. Polska anarkister deltog i Warszawaupproret som organiserades av den polska Hemarmén (*Armia Krajowa* på polska, reds. anm). Anarkister på kontinenten såg under spanska inbördeskriget fascismen som ett allvarligt hot som krävde väpnat motstånd, även om motståndet indirekt kunde innebära framgång för andra imperialistiska krafter.

Den anarkistiska och syndikalistiska rörelsen har en lång tradition av att stödja kampen mot kolonialism och verka för ursprungsbefolkningars frihetskamper. Det finns dock viktiga undantag: de mexikanska syndikalister som ställde sig emot bondeupproret under den mexikanska revolutionen, spanska syndikalisters likgiltighet under Rif-kriget (även kallat Andra marockanska kriget, reds. anm.), franska anarkister som stred mot berberna i Marocko på tjugotalet, och Albert Camus (som själv kom från en fransk kolonialistfamilj i Algeriet) ovillighet att stödja det algeriska upproret på femtiotalet (han ville att Algeriet och Frankrike skulle bilda federation, reds. anm). Dessa undantag är dock ingen hemlighet, och har många gånger fördömts av den anarkistiska rörelsen sedan dess.

Vi kan alltså konstatera att anarkismen som rörelse historiskt har ställt sig emot fascism och imperialism, och kämpat sida vid sida med antikoloniala rörelser. Men vem är imperialist i Ukraina, och vem är fascist? Är det Ryssland, som hindrar den ukrainska självständighetsrörelsen, eller Ukraina, som försöker underkuva ”rebelliska territorier”?

Postsovjetiska anarkister, vänstern och kriget

Klyftan mellan den ”västorienterade” anti-auktoritära vänstern och den auktoritära, sovjet-nostalgiska vänstern är djup I Ukraina och Ryssland, och det är tveksamt om dessa två går att förena under något slags gemensam vänsteretikett. Den senare rörelsen har varit nära på enig i sitt stöd för rysk invasion – det rör sig trots allt om ett försök från Putins sida att återställa Sovjetunionens gränser. Det avslöjades nyligen att det självutnämnt revolutionärt marxistiska förbundet Borotba som haft band till Die Linke och andra europeiska vänsternätverk (bland annat Vänsterpartiet, reds. anm.), har mottagit ekonomiskt stöd, såväl som textmaterial att publicera på sina internetkanaler, direkt från Putins administration. (Dessa uppgifter är omstridda och källa till en splittring inom vänstern, även i Sverige. Skribenten stöder sina uppgifter på en läcka från den ukrainska hackergruppen Cyberhunta som i början av november släppte emails mellan Borotba och Kreml som bekräftade misstankarna. Något som Borotba-företrädare hittills inte har förnekat, reds. anm.)

För den ”västorienterade” vänstern har behovet av att ställa sig kritiska mot den separatistiska rörelsen länge varit tydligt. Alla med en anti-auktoritär politisk hållning, eller något slags demokratisk hållning över huvud taget, har behövt fly från de separatistiska områdena. De som haft oturen att inte lyckas ta sig därifrån i tid har blivit kidnappade, torterade och hållna i underjordiska fängelser i flera månader. Andra har försvunnit spårlöst.

Kievregeringen har sina problem. Ukrainas kommunistiska parti har förbjudits på grund av sitt stöd för öst-ukrainsk separatism, korruptionen är fortfarande hög, journalister trakasseras och hotas fortfarande. Journalisten Pavel Sheremet blev i juli offer för en bilbomb och avled. Få av löftena från 2014 års revolution har infriats. Uppsvinget för extremhögern som många förväntade sig efter Euromaidan lyser dock även det med sin frånvaro. Det nationalistiska, högerextrema Svoboda-partiet fick 4,7 procent av folkets röster 2014, och har i stor utsträckning tappat momentum. Andra högerpartier och mindre högergrupper fick ännu sämre resultat.

Inget av detta kan dock mäta sig med den nattsvarta situationen i de östra regionerna. Den tidigare starka anarkistiska rörelsen i Donetsk är numera helt utraderad. Om ukrainska soldater skulle begå myteri mot det ”borgerliga kriget” och lägga ner sina vapen skulle inget återstå av den ukrainska anarkist- eller antiauktoritära rörelsen. Den självständighetssträvan som stöds av en betydande – om än inte övervägande – del av befolkningen har inte minsta utrymme för en frihetlig vänster. Självständigheten är en vision tillhörande en auktoritär regim, varken mer eller mindre.

”Klyftan mellan den ’västorienterade’ anti-auktoritära vänstern och den auktoritära, sovjet-nostalgiska vänstern är djup I Ukraina och Ryssland”

Antti Rautiainen levde i Ryssland mellan 1999 och 2012 tills han blev utvisad. Grundande medlem av Autonomous Action Libertarian Communist Federation som bildades i Krasnodar i Ryssland år 2002.

”Alla med en anti-auktoritär politisk hållning, eller något slags demokratisk hållning över huvud taget, har behövt fly från de separatistiska områdena.”

De Sextons Manifest: Publicerades under första världskriget av bl.a. Kropotkin och tog ställning för de allierades sida, vilket innebar en splittring i den anarkistiska rörelsen som i övrigt var krigsmotståndare.

Warszawa-upproret: Uppror mot den nazityska ockupationen som pågick under två månader 1944. Vid tyskarnas återerövring dödades hundratusentals civila och 90 procent av staden jämnades med marken.

Text: Grzegorz Piotrowski
Översättare: Linn Spross
Illustration: Oscar

Den polska symbolstriden

Vi bekantar oss med symboler använda av högerextrema grupperingar i Polen. Sedan 1989 har de nämligen växt i styrka och idén om en enad nation med katolicismen som enda religion har dragits till sin spets.

De senaste politiska förändringarna i Polen har lett till att landet tagit ett stort steg åt höger. Medan högerpartiet Lag och Frihet vann valet 2015 och presidentvalet vanns av en kandidat från samma parti lämnades vänstern helt utan politisk representation. Parallellt med en ökad konservatism i samhället vinner extremhögergrupper inflytande och popularitet som en reaktion på realsocialismens era. De tidigare undertryckta idéerna om nationen och katolicismen får revansch inte bara hos extremhögern utan även hos rörelsen bakom Solidaritet (som 1989 bidrog till att störta kommunistregimen). Extremhögerns symboler blir allt mer vanligt förekommande i offentligheten i form av väggmålningar, graffittistenciler, reklam på nätet och klibbor. Främlingsfientliga- och högerradikala grupper är dock inte något nytt fenomen i Polen.

Under 1920- och 1930-talen var de starka och inflytelserika, och bland annat ansvariga för en kampanj som ledde till att den första presidenten, Gabriel Narutowicz, blev mördad 1922. 1933 lyckades de etablera ett ”sittghetto” på polska universitet som innebar att judiska studenter bara var tillåtna att sitta på särskilda platser och att antalet judiska studenter begränsades.

Den samtida extremhögerns framväxt

Vissa av de samtida grupperna etablerade sig redan under tidigt 1980-tal, varav några hade sitt ursprung i den anti-kommunistiska oppositionen och andra i mer anti-semitiska grupperingar. Men det stora genombrottet kom 1989, i och med kommunistregimens fall. Organisationer som hade funnits innan andra världskriget återetablerades (till exempel Obóz Narodowo-Radykalny och Młodzież Wszechpolska) och

olika skinheadgrupper frodades runt om i landet. Genom åren har flera konflikter, allianser och splittringar ägt rum grupperna emellan, men runt 2010 förändrades dynamiken mellan dessa grupper drastiskt då flera valde att delta i självständighetsfirandet tillsammans och än idag är det oklart vad det var som orsakade denna förändring.

En av de enskilt viktigaste symboliska händelserna för polska extremhögern är självständighetsdagen den 11 november som firas i Warszawa, en händelse som tilldrar sig allt fler deltagare och används som ett mobiliserande tillfälle. 2009 samlade detta självständighetsfirande 150 deltagare under antisemitiska och radikala paroller, 2010 var de deltagande 3000 och år 2015 hade siffran växt till 70 000 deltagare. De radikala budskapen tonades dock ner av arrangörerna och var mindre synliga bland folkmassorna som deltog. Den organiserande kommittén för firandet består av ett antal gamla och nya aktivister och skulle kunna benämnas som en egen rörelse. De har sin egen säkerhetsstyrka – Straż Marszu Niepodległości – och varje år kretsar affischer och design kring ett centralt tema. År 2016 var temat ”Polen – Europas bastion”. Självständighetsfirandets storlek är dock unik, andra mobiliseringar av extremhögern lockar inte alls lika mycket människor.

Extremhögern och dess symboler

Samtidigt har de polska parlamentariska högerpartierna börjat använda sig av historiska figurer och symboler för att återskapa och ändra den polska nationella identiteten. De mest populära är Warszawaupproret 1944 och bilder av ”fördömda soldater” (żołnierze wyklęci) – delar av den polska gerillan och en underjordisk armé som vägrade lägga ner vapnen vid krigsslutet 1945, utan fortsatte sin väpnade kamp, den här gången mot den nya kommunistiska regimen. Efter att ha varit bannlysta från historien och det kollektiva minnet under kommuniståren och fortfarande bortglömda flera år efter transformationen, har de kommit att bli nyckelfigurer i den politiska historieskrivningen. De är också förebilder för den nya paramilitära styrkan, Territoriellt Försvar, som fungerar som ett sorts frivilligt nationalgarde. Ett riskabelt val av förebild med tanke på deras vägran att lyda order om att lägga ner vapnen vid krigets slut 1945. Dessa gestalter figurerar i de allt populärare patriotiska plaggen som håller på att ta över det polska gatumodet, med märken som Red is Bad och Surge Polonia som emellanåt blandas med det keltiska korset, den brett erkända nationalistiska symbolen. Detta har blivit en vanlig syn på polska gator, vanligtvis tillsammans med fotbollslagsloggor och emblem, sammansmält med pan-europiska högerextrema trender. Sanna hardcorefans av det tredje riket använder självklart också hakkorset och den nazistiska örnen, detta är dock ovanligt på grund av historiska omständigheter (nazisternas ockupation) och möter reaktioner (ofta våldsamma) från andra högerextrema.

> **”Parallellt med en ökad konservatism vinner extremhögern inflytande och popularitet som en reaktion på realsocialismen, där de tidigare undertryckta idéerna om nationen och katolicismen får revansch.”**

Gamla och nya fiender för extremhögern

Judar, tyskar och ryssar är de främlingsfientligas traditionella fiender, dock har fientligheten gentemot ryssar minskat på senaste i och med konflikten i östra Ukraina och fascinationen för Vladimir Putins ledarstil. De senaste åren har de mer traditionella grupperna av fiender utökats med nya: vänstern, EU, hbtq-miljön, ”genusideologin” och flyktingar. En fientlighet som även går igen bland mainstream-politiker från det styrande partiet och som syns alltmer i de symboler och slagord som extremhögern använder. En förändring som tagit fart under de senaste året, bland annat på grund av flyktingkrisen. Många väggmålningar, graffittistenciler och klibbor är framförallt influerade av anti-muslimska slogans, och blandas samman med den mer universella numerologin som extremhögern använder. Dechiffreringen av rasistiska slagord kom till Polen från de västeuropeiska nyfascistiska rörelserna. Då och då syns numren 88 som en kod för Heil Hitler, 18 som en kod för Adolf Hilter och 14 som anspelar på ”fjorton ord till försvar för den vita rasen” myntat av Ian Stuart, frontfigur för den nynazistiska bandet Screwdriver. Numret 68 anspelar på en antisemitisk kampanj som kommunistpartiet drev 1968 och används av det national-bolsjevikiska bandet Sztorm 68 och andra band från den nationalsocialistiska rock/metalgenren.

Det finns en viss nödvändighet bland olika polska högergrupperingar att relatera till religionen (katolicism) och rörelsens historiska föregångare. Runt 40 procent av den polska befolkningen besöker kyrkan varje vecka. Därför behöver dessa grupper referera till religion på något sätt. Trots att den polska katolska kyrkan inte har någon uttalad hållning till nationalism (eller snarare har deras överhuvuden uttalat mer eller mindre motstridiga ståndpunkter) blir det allt vanligare att nationella grupper deltar i kyrkohögtider och de deltar även officiellt på en del av mässorna. Młodzież Wszechpolska fungerade som medhjälpare under Världsungdomsdagen i Krakow och vissa präster håller tal på självständighetsmarschen och andra tillställningar som extremhögern organiserar.

Autonoma nationalister och vänstersymboler inom extremhögern

Precis som i andra länder approprierar den polska extremhögern vänstersymboler. Detta gäller till exempel årsdagar (de största första-maj tågen i Polen är nu organiserade av nationalister), anti-kapitalistiska slagord, klädkoder och symboler. Ett av de vanligaste exemplen är ”good night left side” som är en kopia av ”good night white pride”. Ett än mer extremt exempel är de grupper som kallar sig själva ”autonoma nationalister.” De hävdar att de tillhör ”den vänstra kanten” av NSDAP (tyska nazistpartiet) och deras ideologi är en vriden blandning av olika inspirationer och tendenser.

Den senaste utvecklingen kommer troligen leda till en ökad synlighet av extremhögerns symboler i offentliga rum. Det växande samarbetet mellan högerextrema grupper kan å ena sidan leda till växande popularitet (genom att säkerställa mer resurser) och synlighet, men å andra sidan kan deras koppling till mainstreampolitik innebära att de tonar ner sina aktioner och symboliska närvaro. Vi kommer dock garanterat att se mer och mer nationalistiska och patriotiska symboler användas i offentligheten, och mer förekommande approprieringar av vänstersymboler, som första majtåg, anti-kapitalistiska slagord och black blocks. De polska högerextrema grupperna har nämligen på senare år vunnit över många ur den polska arbetarklassen och ibland även lägre medelklassen, ungdomar och unga vuxna (framförallt fotbollssupportrar) samt de som drabbats hårt av det kapitalistiska systemet och är övertygade om att deras hårt infortjänade privilegier försvinner när landet tar in flyktingar.

> **”De senaste åren har de mer traditionella grupperna av fiender utökats med nya: vänstern, EU, HBTQ-miljön, ’genusideologin’ och flyktingar.”**

Grzegorz Piotrowski forskar vid det Europeiska Solidaritetscentrumet i Gdansk om civilsamhället och radikala sociala rörelser.

Text: Tim Weldon
Översättare: Dominika V. Polanska

Bättre att ockupera hem än att låta dem ruttna – om Klinika i Prag

Vi förflyttar oss till Prag och den för närvarande enda kända tjeckiska husockupationen, Klinika. Tim Weldon hyllar husockupationen som ett återtagande av makt och ett återvinnande av resurser i en nyliberal värld som överproducerar och låter byggnader stå tomma.

Att ockupera byggnader i Tjeckien är en osäker affär. Det tjeckiska samhället är genomsyrat av samma pro-kapitalistiska, nyliberala retorik som många andra samhällen, och har byggts på reaktionära svar på auktoritära regimer under den kommunistiska eran. ”Demokrati” ses generellt av tjeckerna som ett komplett politiskt och socioekonomiskt system som har medfört ett flertal nivåer av frihet i landet och i regionen. Men precis som på andra håll i världen har dagens moderna demokratiska och ekonomiska processer inte råd med att låta vanliga människor utöva makt över sina egna samhällen. Den makten överlåts snarare till rika och mäktiga individer, liksom till företag och allianser mellan dem och staten. Denna makt uppenbarar sig på liknande sätt för människor i många olika länder. Oavsett om det är tillbakabildandet av staten i Sverige eller det kulturella förkastandet av statsmakten och därmed en nästan religiös tillgivenhet till privata ägandeförhållanden i Tjeckien – bygger de flesta samhällen i grunden på kapitalistiska och nyliberala principer som trycker ner självständigt handlingsutrymme och gemenskapers förmåga att kontrollera sig själv.

Så vad betyder det att förkasta dessa ägandeförhållanden och de former för politisk och ekonomisk maktutövning som råder i moderna nyliberala samhällen? En taktik som används av aktivister i Tjeckien är att ockupera byggnader – särskilt politiska ockupationer. Den senaste och mest framträdande husockupationen i Tjeckien är det autonoma sociala centret Klinika, en övergiven lungklinik i centrala Prag som ockuperades första gången i november 2014 och som av många av sina medlemmar påstås vara ”den bästa som någonsin funnits” i landet.

Kanske beror detta på att Klinika skiljer sig från andra husockupationer i Tjeckien. De flesta tjeckiska squats före Klinika bestod i allmänhet av mindre och slutna kollektiv av människor i alternativa gemenskaper, där det ibland erbjöds konserter och andra offentliga vänster- och ”subkulturella” tillställningar. De representerade en mer öppen levd politisk vägran av den rådande äganderätten, av de politiska regimerna och av konsumtionssamhället. På det hela var de dock i stort sett stängda för allmänheten och i direkt rättslig konflikt med staten. Klinika å andra sidan, är ett (ursprungligen) ockuperat socialt center som är öppet dagligen för gratis konserter, föreläsningar, språklektioner, dagisverksamhet och andra offentliga evenemang. Även om Klinika också varit ett öppet politiskt avvisande av samhällets varufiering, har den engagerat allmänheten mer direkt via media och genom olika aktioner. För närvarande befinner det sig i en juridisk gråzon och väntar på domstolsbeslut efter att inte ha fått sitt senaste årskontrakt förlängt. Denna taktik har gett en större känsla av stabilitet i jämförelse med tidigare husockupationer, som enligt dess deltagare aldrig var avsedda att vara något annat än olagliga och därför kanske upplevdes som mer säkra.

För mig, en aktivist från New York (med anarkistiska och egalitära ideal och antropologiska intressen), är Klinika ett rum av antikapitalistiskt hopp omringat av ett samhälle med ringa kritik av kapitalismen. Platsen fungerar som centrum för husockupationsrörelsen och är den, för allmänheten, enda öppna squaten i Tjeckien just nu.

Hur är Klinika annorlunda?

Jag kom i kontakt med den här platsen för två somrar sedan när jag letade efter ett utlopp för min aktivism och en plats att forska om för en doktorsexamen i antropologi. Efter att ha bott i Tjeckien av och an sedan år 2000, och varit med i Occupy Wall Street i New York och husockupationsrörelsen i Sverige, fångade denna plats mitt hjärta omedelbart. Det här var en husockupation som jag ville vara en del av. Det handlade inte om att festa och hålla konserter (även om det händer), eller värna om ”gratis” bostäder och/eller bevarandet av byggnader (motiv som är alltför lätta att ”förtala”). Snarare syftade den till att återföra kapitalismens överproduktion till samhället i form av fria offentliga rum, och det inom ett uttalat politiskt

projekt som med direkta aktioner utmanade staten, kapitalismen, ägandeförhållandena och konsumtionssamhället.

Klinika är ett försök att i grunden tänka om hur en gemenskap och ett samhälle samverkar på mellanmänskliga sociala, ekonomiska och politiska nivåer. Utrymmet fungerar enligt tio grundprinciper: oberoende, demokrati (”i ordets rätta bemärkelse”), jämlikhet, solidaritet, fördelning, öppenhet, direkt aktion, politiska handlingar, ett laboratorium (för ”nya typer av politiska och sociala relationer”), och förändring. Dessa principer vilar först och främst på horisontellt och konsensusinspirerat beslutsfattande. Jag använder ordet inspirerat mycket specifikt för att jag inte anser Klinikas system vara byggt för breda samförståndskompromisser som alla stödjer och är nöjda med (även om det ibland uttrycks på det sättet eller eftersträvas). En subtil nyans, men en viktig sådan. Denna skillnad ligger inom kollektivets diskussionsstil och bredare kulturella beståndsdelar. Planeringsmötena börjar inte med att alla uttrycker sina synpunkter för att sedan utifrån dessa bygga vidare mot ett konsensusbeslut som alla är överens om. Snarare erbjuder vi under mötena en plattform för alla närvarande att prata igenom frågorna på djupet, uttömmande, tills tydliga mönster och riktningar blir uppenbara och rör oss sedan vidare mot en generell och ganska allmänt accepterad väg framåt – som ingen är passionerad nog att avvisa. Därför

skulle jag vilja hävda att Klinika använder en mer majoritetsbaserad och deliberativ, alltså samtalsbaserad, direktdemokrati än verklig konsensus. Klinika har därför i huvudsak valt att skapa en närmare sammansvetsad grupp av aktivister med liknande ideologier och tillvägagångssätt för att ge (relativt) mer strukturerade diskussioner och större effektivitet mot att nå sina politiska mål. Resultatet blir en medelväg som är mer inkluderande, direkt och samtalsbaserad än den som råder i det omgivande samhället, men samtidigt tillräckligt effektiv för att "få saker gjorda."

Klinikas andra stora bedrift är hur det hushåller utrymmet. Klinika lever av kapitalismens överproduktion och fungerar (övervägande) på basis av icke-varuifierade ekonomiska relationer. För det första blev byggnaden överflödig under landets nyliberala transformation och lämnades tom efter att "marknaden" bestämde att sjukvård i den inte längre var "kostnadseffektiv". Genom att återta (eller kanske återvinna) byggnaden återtar Klinika därför materiella kvarlevor (hela byggnaden faktiskt) från kapitalismens överproducerande tillväxtmodeller. Även så gott som allt material som används i huset – gamla möbler, husgeråd, kläder, byggmaterial, med mera – är donerat, återvunnet eller hittat. Det andra människor inte vill ha använder Klinika för att förbättra utrymmet. Jag har nu två gånger tagit mig an tomma lagerrum i byggnaden och med hjälp av återvunnet material, möbler, saker jag hittat i huset gjort om dem till vardags-rum, helt och hållet enligt Gör-det-själv (DIY)-principer.

Stället har även fokus på veganism och vegetarianism och den mat som tillagas är till stor del skaffad genom dumpstring och enligt andra "freeganska" principer. Mat som förts in i huset är fri att använda av vem som helst och när någon lagar mat så tenderar de att göra tillräckligt så att alla kan få äta. Vi har också en bar och ett kafé som köper in öl och läsk som sedan erbjuds allmänheten mot en frivillig "donation". Och medan detta verkligen kan väcka frågor om penningutbyte och varufiering av dessa produkter (liksom Klinikas godkännande av donationer) kan projektet helt enkelt inte fly

"Klinika å andra sidan, är ett ockuperat socialt center som är öppet dagligen för gratis konserter, föreläsningar, språklektioner, dagisverksamhet och andra offentliga evenemang."

verkligheten i den omgivande kapitalistiska världen. Klinika har helt enkelt inte det fysiska utrymmet eller verktygen för att vara helt självförsörjande, så den tar emot donationer.

Arbetet som läggs på att servera dricka eller att laga huset är helt frivilligt och oavlönat. Klinika erbjuder också gratis kurser i tio olika språk, håller föreläsningar som sträcker sig från akademiska till aktivistiska till konstnärliga frågor, arrangerar gratis konserter, workshops, meditation och självförsvarsklasser, samtidigt som det erbjuder plats för andra kollektiv som t.ex. internetradio, förskola och ett förlags-kollektiv för "zines". Och allt är gratis och baserat på resurser och arbetskraft från bredare gemenskap av supportrar. Tyvärr är detta i dagens kapitalistiska värld en revolutionär handling i sig.

Det finns dock vissa frågor som vi helt enkelt inte kunnat lösa utan yttre professionella insatser (till exempel sanitära problem eller ombesörjandet av sopbehållare). Annars är det mesta vi använder – från utrymmet till matrester – överblivet, oanvänt, kastat, eller på något sätt förbisett av det kapitalistiska samhället som omger oss. Och medan vårt samhälle inte skulle kunna fungera utan kapitalismens oundvikliga överskott och avfall gör detta oss (för att använda förtryckarens språk) inte enbart till en samling

Deliberativ demokrati: samtals- eller diskursiv demokrati är en tankeskola som pekar på samtalets och kommunikationens roll för att utveckla och förstärka demokratin.

Varufiering: förvandlingen av saker, handlingar, människor eller idéer till varor som går att köpa och sälja.

radikala entreprenörer utan också till den ultimata återvinningscentralen. Och enligt min uppfattning är detta vår främsta styrka då vi visar att det inom detta system går att förvandla "skräp" till skydd, näring, och underlag för byggandet av ett fungerande samhälle såväl som ett utrymme för det bredare samhället.

Att förändra kapitalismens narrativ

Men på något sätt är denna kamp ändå inte helt tolererad och understödd av mainstream-media, politiker och samhället. De ser oss inte som en lösning på det överskott och ojämlikhet som skapats av kapitalismen, utan snarare som en utmaning för dess legala- och ägandeförhållanden. Och det är förmodligen för att vi är det. Det är hela poängen – att radikalt förändra detta narrativ.

Nyligen såg jag en affisch på en övergiven byggnad (där en misslyckad ockupation ägt rum) med texten "bättre att ockupera än att låta hem ruttna." Skulle inte detta hålla även för mat? Möbler? Husgeråd? Eller en gemenskap eller grannskap. Varför ska det istället ruttna på grund av avsaknaden av fritt socialt utrymme? Och varför inte lära sig att göra saker själv eller i en gemenskap snarare än att betala någon slumpmässig person eller ett företag för det? Att lära, att leva, att göra, snarare än att betala, titta, och leva i teknisk okunnighet? För mig är denna radikala, fantasifulla och ekonomiska ansträngning Klinikas främsta styrka och syfte. Centret utmanar den exklusivitet i kunskaps- och äganderätt som utesluter de som saknar möjlighet att köpa, hyra eller konsumera. Varför ska "pengar" och "bytesvärde" vara det som ytterst avgör tillgänglighet, vår inbördes jämlikhet och vårt värde? För aktivisterna på Klinika är detta kampen vi utkämpar. Om en byggnad står tom kommer vi att ta den och använda den. Vi kommer att öppna den för allmänheten så att alla kan använda den. Vi kommer att gå till din soptunna och ta ditt avfall, använda det, äta det, och återvinna det till byggmaterial, konst, eller vad fan vi vill! Vi kommer att engagera oss i politiken varje dag, inte bara en gång vart fjärde år – och vår politik kommer inte enbart demonstrera kapitalismens överflöd, utan även hur många produktiva saker du kan göra med allt som blir över.

Tim Weldon är en husockuperande antropolog.

"Vi kommer att gå till din soptunna och ta ditt avfall, använda det, äta det, och återvinna det till byggmaterial, konst, eller vad fan vi vill!"

Makt och morötter

Jag reser till Ecuador, Otavalo, Pijal. Anderna böljar och skjuter i höjden om vartannat. Och jag reser till Peru, Cajamarca, Soruchuco. Anderna böljar och skjuter i höjden om vartannat, om möjligt ännu högre. Jag reser hem. Här böljar åkrar; virkesåkrar, matåkrar. Inte mycket skjuter i höjden.

Jag undrar, så jag frågar – hur är det att leva av sitt jordbruk?

Bönderna jag pratar med vittnar alla om en extrem sårbarhet. Mot naturen. Men kanske främst mot människan. Mot katastrofalt låga priser på jordbruksprodukter, mot ett allt instabilare klimat, mot konkurrens från storföretag, mot att gruvbolagen förstör deras mark eller tvingar dem att sälja den, mot stressen att ingen kommer köpa vad de producerar, mot stressen att få ekonomin att gå ihop.

Jag undrar, så jag frågar – hur går det runt?

Bönderna jag pratar med lyckas alla vara i princip självförsörjande på mat. Den ende som använder maskiner är den svenska bonden. Han är också den ende som tjänar pengar på sitt jordbruk. I bysamfälligheterna jag besöker i Ecuador och Peru är produktionen främst inriktad på självhushåll, få får några större inkomster av att sälja. Ofta byter man grannar emellan; majs mot potatis, pumpa mot bondbönor. Men mat är ju inte det enda människor behöver. Medicin, sjukvård, husrum, vattenledningar, kläder, verktyg, tvål, elektricitet. Vissa saker kan inte köpas för pengar. Men många saker måste köpas för pengar. I de flesta familjer lönearbetar någon utanför byn, vanligt kring ecuatorianska Quito är byggarbete, vanligt runt peruanska Cajamarca är stora plantage. Vissa av de bönderna jag träffar bland berg som skjuter i höjden vill gärna utvidga sina jordbruk, göra dem lite större och mekanisera lite mer. Men staten ger dem inga lån. Och matpriserna är låga, så låga, det behöver vara stor skala.

inga pengar → ingen traktor → hungrig
ingen traktor → inga pengar → hungrig

Bönderna jag pratar med kommer från motsatta sidor av världen. Men de säger samma saker.

Jag undrar, men frågar inte högt – vem kör maskinerna? Och vem bestämde att maskinerna skulle köras?

människa + mark + spade + mat = mat
människa + mark + maskin + olja = mat
människa + mark + maskin – olja ≠ mat

?

människa → maskin → mark → mat →
marknad → mmm marabou → människa

?

Jag undrar, så jag frågar –
vad behövs för överlevnad?

Jag tittar på mitt eget liv.
Jag kommer fram till det här:

1) inget jobb → inga pengar
inga pengar → ingen mat
inga pengar → ingen mat
pengar → mat

2) ingen supermarket → hungrig
ingen lastbilstransport → ingen supermarket → hungrig
ingen olja → ingen lastbilstransport → ingen supermarket → hungrig
olja → mat → <u>överlevnad</u>
men: ppm CO_2 i atmosfär:
280, 290, 300, 310, 320, 330, 340, 350, 360, 370, 380, 390, 400, 410...
olja → <u>död</u>
överlevnad ≠ död

fan.

Jag undrar, så jag frågar – vad händer med matförsörjningen när vi inte längre kan använda oljedrivna maskiner?

I bysamfälligheterna på böljande berg har man inte oljedrivna maskiner i sitt jordbruk. Men oljan påverkar även de platser där den inte finns, även majsfält i bergens gömda dalar. Bland tall- och potatisåkrarna får vi direkt synliga problem. Bonden jag träffar måste ha maskiner, annars skulle han omöjligt kunna vara tillräckligt storskalig för att försörja sig. Nedläggningarna av de svenska lantbruken går snabbt. Ofta för att man inte längre får ihop det ekonomiskt. 90 procent av den svenska befolkningen bor i städer. 2 procent av befolkningen är sysselsatta i agrara näringar; jordbruk samt skogsbruk. Den svenske bonden jag träffar lönearbetar inte utanför sin gård, inte hans fru heller. Men de lever långt under existensminimum. Trots att de har traktor.

Jag läser: De flesta av de som svälter är själva matproducenter. 80 procent av världens undernärda finns på landsbygden. Hälften av dessa är småbrukare.

Jag ser: Hobbyavdelningen på biblioteket fylls av böcker om inomhusodling, balkongodling, kolonilottsodling. Balkonger fylls med krukor. Verktygshyllor med jordiga spadar. Men för att mätta en människa krävs många kvadratmeter jord och många timmar vid ogräsrensningshinken.

Jag undrar: Var är politiken?

Politiker. Sluta förlita er på att folk börjar odla morötter istället för penséer i balkonglådorna.
Människor. Det är i alla fall ett steg på vägen att odla morötter istället för penséer i balkonglådorna.
Politiker. Sluta motarbeta folk som odlar morötter.
Människor. Vattna era morötter i balkonglådorna. Men gå sedan ut på barrikaderna.
Politiker. Lyssna på folket.
Människor. Skrik högre när politikerna inte lyssnar på folket.
Politiker. Morötter är goda. Men vi kan inte bara leva på morötter. Sluta gynna monokulturer.
Människor. Odla lite potatis också. Rädisor. Några tomater. Vattna och återvänd till barrikad.
Politiker. Sluta gynna monokulturer, oljedrivna jordbruk och storgodsägare. Sluta bara.
Människor. Systemet fortsätter gynna monokulturer, oljedrivna jordbruk och storgodsägare. Protestera.
Politiker. Morötter räcker inte alltid. Mot den vidrigaste kapitalismen krävs piskor.
Människor. Påminn glömska politiker om att mot den vidrigaste kapitalimen krävs piskor.
Politiker. Marknaden kommer inte att lösa allt.
Människor: Ge politikerna som svimmat på grund av denna insikt en morot så de återhämtar sig.
Politiker: Vi tar det igen. Marknaden kommer inte lösa allt.
Människor. Hämta mer matsäck till barrikaden, till exempel morötter, för vi kommer behöva stanna här ett tag.
Politiker: Ta er samman.
Människor. Vi kommer sannolikt svälta ihjäl innan politikerna tagit sig samman. Även med matsäck.
Människor: Makt tar man inte över. Makt bygger man. Mat är makt. Vi måste ta makt över vår mat.
Människor. Nu kör vi.

Moa Lindholm

Den totalitära statsuppfattningens renässans

Det allmänna samtalet är nu nästan helt oförnuftigt. Debatterna i sociala medier om så gott som alla ämnen står i stort sett befriade från argument, och befolkas i stället av invektiv, känsloyttringar, personangrepp, lösryckta slogans eller ”roliga” bilder. Har man genom argument visat att en åsikt är motsägelsefull, så hindrar inte det att samma åsikt upprepas redan nästa dag utan att argumenten bemöts.

Tillståndet är även tydligt i de traditionella medierna. Stökiga underhållningsprogram utformade efter amerikanska talkshows betraktas närmast som sinnebilden av ett sakligt och seriöst sammanhang, och de stora dagstidningarnas ledar- och krönikeskribenter uppvisar sällan mer än den allra ytligaste argumentation för sina uppfattningar. När Alice Teodorescu i en krönika från slutet av oktober klagar över just det här tillståndet, får vi ett ironiskt exempel på detsamma: trots en del bra poänger består krönikan av åsikter utan mycket till argumentation. Teodorescu förklarar att ”bildning” är bra och att relativism är dålig, men ger ingen som helst förklaring till varför de skulle stå i konflikt med varandra, eller hur ”bildningen”, exakt vad det nu betyder, ger oss allt det positiva hon tillskriver den.

Myter sprids i högerextrema forum

De högerradikala miljöerna är särskilt präglade av det oförnuftiga tillståndet. De rasistiska myterna om välbeställda tiggare, skyhöga bidrag och massinvandringens kostnader florerar och sprids vidare, trots att de gång på gång har tillbakavisats. De behöver inte styrkas, de behöver inte ens som den klassiska totalitära propagandan vara någorlunda väl underbyggda för att vara effektiva. Det räcker med att de framkallar känslor av indignation och rädsla för att vad som sägs och skrivs ska tas på största allvar.

Oförnuftet har en förklaring

Men det här oförnuftiga tillståndet är samtidigt rationellt på ett djupare plan – det är en direkt följd av det moderna samhällets förnuftstro. Nedmonterandet av också själva sanningssökandets kärnvärden i fråga om hållbara argument och goda skäl, är nämligen den logiska slutpunkten för upplysningsfilosofins bild av människan som alltings måttstock, och det sönderdelande kunskapssökandet som obegränsat.

Den sekulariserade rationaliteten, enligt vilken allting förklaras funktionellt, reducerar till sist också sig själv till en rå och meningslös funktion av en oförnuftig självbevarelsedrift. Om alla våra beteenden och funktioner bara syftar till överlevnad, har våra trosföreställningar och kunskapssystem bara tagit form för att de råkar öka våra chanser till fortplantning. Och hur kan vi då veta att de saker vi tror är sanna i en objektiv bemärkelse?

Förr handlade kunskap om att söka Gud

Tidigare i historien, innan upplysningsfilosofin, hade kunskapssökandet däremot ett bestämt mål, och en konkret förankring. Inom den antika filosofin och de judisk-kristna traditionerna var kunskapens slutmål och ursprung det gudomliga. Bland de asiatiska traditionerna syftade det till att föra oss närmare de outsägliga mysterierna bortom den närvarande verkligheten. Att röra sig bortom den verklighet vi ser här och nu var målet.

Men i och med den sekulariserade kapitalismen, där kunskapens roll blir att omsättas i profit, blir däremot själva kunskapssökandet målet i sig. Det är först nu som vår strävan efter kunskap befrias från tvånget att verkligen nå fram till några orubbliga sanningar. Det viktiga blir att den funktionella information som produceras är användbar och kan skapa vinst.

Slutgiltiga sanningar sådan information eventuellt kan ge upphov till är oväsentliga, och inte sällan till besvär.

Nu är den tänkande människan under attack

Till sist riktar alltså det nu rotlösa förnuftet sin kritiska, sönderdelande skärpa tillbaka mot den tänkande människans själva subjekt. Följden blir uppfattningen, tidigt synlig hos David Hume, att det nog egentligen inte kan finnas några subjekt – att våra föreställningar om att vi faktiskt är personer som finns på riktigt bara är en myt. Och finns det inget tänkande subjekt, finns det inte heller något förnuftigt sanningssökande.

Med de här utgångspunkterna uppstår den ideologiska situation, den senkapitalismens kulturella logik, som ofta beskrivs som tillståndet bortom de stora, meningsfulla berättelserna – bortom ”metanarrativen”.

Detta är vår tids grundtillstånd. Vi befinner oss i en kulturell miljö där det inte finns plats för några större sanna berättelser som binder samman tillvaron och gör den begriplig, och där till och med förnuftets tidigare självklara roll som kritiskt analysverktyg måste överges. Vi har nu ett utarmat konsumtionssamhälle där varuformen har förvanskat alla sociala relationer. Men nedmonterandet av det rationella samtalet har inte förrän nu, ett och ett halvt århundrade efter att den unge fransmannen Comte de Lautréamont med sin surrealistiska roman *Maldorors sånger* tog definitivt avstånd från de sammanhängande narrativen, nått så pass långt att inte ens argumentet som sådant längre tas på något större allvar i det öppna samtalet.

Detta sista steg har tagits av den masskultur som uppstår i anslutning till det sekulära konsumtionssamhället. Denna masskultur präglas av snabbt överförd information från ett litet antal inflytelserika avsändare, med den stora massan av konsumenter som mottagare. Informationen är sensationell, saknar medvetna kopplingar till större historiska och kulturella sammanhang, och består till största delen av underhållning, propaganda, PR-verksamhet och reklam.

Ett facebookflöde som ska få oss att köpa grejer

Denna kulturform som sedan slutet av 1800-talet dominerat den industrialiserade västvärlden är av flera skäl oförenlig med ett fungerande kritiskt sanningssökande, främst för att det meningsfulla sammanhangets struktur upplöses. Masskulturen beskriver tillvaron med en absurd ansamling påståenden som inte hänger ihop med varandra, och egentligen bara handlar om att få oss att köpa grejer, att sitta still i båten, eller att följa den ena eller den andra politikern eller rörelsen. Ett osammanhängande Facebook-flöde. Masskulturens själva former förstärker alltså den kapitalistiska ordningens antirationella tendenser, och utmålar indirekt vår värld och våra liv som absurda. Men det handlar inte om en befriande eller kreativ absurdism.

Det blir allt värre

Den amerikanska pedagogen och TV-kritikern Neil Postman visade redan på 1980-talet hur det offentliga samtalet i stort tydligt var stöpt i den ytliga underhållningens form, där televisionen fick utgöra paradexemplet. Han beskrev för oss ett meningsutbyte som föreföll mer och mer fritt från sammanhang, och därigenom var ett allt sämre verktyg för att förmedla och förklara komplex information och större historiska samband. Den här utvecklingen har nu, i och med informationsteknologins kulturella återverkningar, blommat ut på allvar, där blixtsnabba repliker sällan mer omfattande än 140 tecken i ett diskussionsklimat präglat av en gränslös hybrid av reklam, konsumtion och underhållning, utgör en allt starkare norm för samtalet.

Allmänhetens kapacitet till ett kritiskt och självständigt sanningssökande angrips alltså från två håll. Masskulturens form och innehåll leder först och främst bort från komplexa meningssammanhang, kontextuellt förankrad kunskap och ett systematiskt tänkande, och uppvärderar istället kortsiktiga trender där det sensationella och lättillgängliga står i förgrunden. Sekundärt, men på en djupare nivå, är den nu huvudlösa, zombieliknande upplysningsrationalismen utan vare sig riktning eller mål fortfarande en aktiv, bärande del av kulturen, men den arbetar nu till största del med att undergräva anspråk på allmängiltig kunskap, vilket gör sanningssökandet meningslöst på förhand och leder oss in i relativismen.

Men just för att vi berövats de här självklara utgångspunkterna, är också sökandet efter mening idag desto viktigare för oss förnedrade konsumenter. Vi behöver trots allt de sanna beskrivningarna av verkligheten och oss själva, och kastar oss godtroget över det som systemets propaganda erbjuder oss.

Vad vi ser är i stället en återgång till grunderna för den sekulära, naturalistiska världsåskådning som präglat hela den industriella kapitalismens era. Vi ser en tillbakagång till de idéhistoriska grunderna för den absurda och normlösa rationalismen.

Totalitarismen är inte ny

Den totalitära statsuppfattning som finns nedlagd i denna på nytt framväxande folkliga naturalism är inte ny. Den utgör ett återkommande historiskt tema – men dess nuvarande former befinner sig i en förhållandevis unik situation. Denna naturalistiska folkrealism som återspeglas i alltifrån det postrevolutionära Första franska imperiets universella sekularism eller Förenta staternas Manifest Destiny till Tredje rikets nationalsocialism, håller idag på att vinna ny mark. Samtidigt har världsåskådningen mer eller mindre frigjort sig från det rationalistiska ursprung som tidigare hade kunnat ge oss verktyg för att begränsa deras möjligheter till inflytande.

Om valet i ett mer primitivt skede av den industriella kapitalismen, som Max Horkheimer menade, fortfarande stod mellan barbariet i omfamnandet av den irrationella totalitarismens avskaffande av människan, och friheten i ett kollektivt avfärdande och ersättande av den rådande maktordningens produktionsförhållanden, så verkar situationen av idag vara en annan. Det är nämligen svårt att se på vilka grunder vi kan kritisera systemet när det tydligaste ideologiska alternativ som uppenbarat sig endast utgörs av irrationellt förankrade, chauvinistiska omtolkningar av det.

Just här finns dock helt unika möjligheter. Den kvävande, totalitära verklighetsuppfattning som omintetgör människan och gör tillvaron absurd och meningslös har skapat ett enormt vakuum – men nu finns det inte längre någonting som håller ihop den här världsåskådningen. Dess två pelare har rasat. Den ohämmade, profitsökande rationaliteten har avslöjat sig själv som en motsägelse, och den kapitalistiska ordningens föråldrade institutioner har nu på allvar börjat krackelera och tappar inflytande för varje dag som går.

Den frihetliga vänsterns väg framåt

För den frihetliga vänstern verkar det därför finnas en tydlig väg framåt i att förankra sig i de meningsbärande verklighetsbeskrivningar som kan bejaka den förnedrade allmänmänskliga andligheten och solidariteten – de perspektiv som kan återupprätta människans värdighet och världens inneboende helighet. Dessa typer av verklighetsbeskrivningarlyfternämligen fram just de sidor av tillvaron som den ekonomiska ordningen och dess olika varianter av ideologisk överbyggnad successivt lämnat bakom sig, och kan effektivt fylla det vakuum som hundratals år av modernitet toppade med massamhällets absurdism har gett upphov till. Dessa beskrivningar är självklara motvikter i förhållande till det postrationella förnuftets okontrollerade reduktionism, men också till den sekulär-totalitära folkrealismen som bygger upp extremhögern.

Fältet är alltså öppet för en befrielseteologi som inte låter sig utnyttjas på maktens villkor, för en andlig, folklig realism som kan underbygga en faktisk solidaritet och samordning i de breda folklagren, som kan erbjuda oss ett kämpande alternativ till extremhögerns chauvinistiska och inhumana människosyn såväl som kapitalismens meningslösa maskineri. Vi står nu fria, mer än kanske någonsin tidigare i västvärldens moderna historia, att hitta tillbaka till de sanna beskrivningar av verkligheten enligt vilka det är kärleken och inte blodet eller ägandet som förenar oss.

När Lautréamont färdigställt sin surrealistiska studie i vansinnet och ondskan strax före sin död 1870, beslöt han sig att göra upp med vad han hade mött. I stället för att beskriva vansinnets karaktär ville han söka sanningen, och i stället för att utforska ondskans natur ville han skriva sångerna om det goda.

Han avled innan han kommit särskilt långt med detta till följd av Preussens belägring av Paris, som resulterade i både den kortlivade socialistiska Pariskommunen och Tyska kejsardömets uppkomst, sinnebilden för det osentimentalt rationella, effektiva och realpolitiskt styrda industrikapitalistiska samhället.

Men odjuret är gammalt nu. Maskineriet har rostat, och belägringen har börjat lyftas. Det är upp till oss att fortsätta sökandet, att fortsätta skriva sångerna.

Johan Eddebo

Ingen kan sälja krig som Sverige

Konsten att sälja krig: Propaganda från Cato till Nato
Pierre Gilly
Verbal förlag, 2016

Under Nürnbergrättegångarna fick Hermann Göring frågan hur man manipulerar folk till att sluta upp i krig. ”Naturligtvis vill folk inte ha krig, varken i Ryssland eller England eller för den delen i Tyskland… Men trots allt är det ledarna för landet som bestämmer politiken och det är alltid en enkel sak att få folket med sig…” Fängelsepsykologen Gustave M. Gilbert protesterade och menade att Göring syftade på hur det går till i en diktatur, där folket saknar representation. ”Vare sig de har ett ord med i laget eller ej kan folk alltid fås att lyda ledarna”, menade Göring. ”Det är lätt. Allt du behöver göra är att berätta för dem att de blir attackerade, och kritisera pacifisterna för bristande patriotism och för att utsätta landet för fara. Det fungerar på samma sätt i alla länder.”

Pierre Gillys bok om att sälja krig, fungerar väl som en handbok. Den som är sugen på att lära sig konsten kan enkelt pricka av ett kapitel i taget. Framställ dig som ett offer, presentera ett falskt dilemma, förenkla, demonisera osv. Krig i presumtivt syfte för att undvika ännu värre krig tillhör de mest beprövade argumenten. 1983 invaderade Reagan Grenada som ett svar på det hot mot Förenta Staternas intressen örepubliken med 110 000 invånare hävdades utgöra. Ronald Reagan övertygade kongressen genom att om och om igen visa bilder på en lagerlokal som kunde vara sprängfylld med vapen. Liknande klipp-och-klistra-metoder och satellitbilder över friluftsanläggningar kom att förfinas genom åren fram till invasionen av Irak. Benjamin Netanyahu illustrerar ofta ”kärnvapenhotet” från Iran med en tecknad Hanna Barbera-bomb. Iran har förvisso inga kärnvapen eller är i stånd att skaffa dem – enligt Netanyahus egen säkerhetstjänst i alla fall – men om de mot förmodan skulle göra det skulle det säga ”boom”.

Folket kanske inte vill ha krig, men när opinionen för krig växer och hotet upplevs som tillräckligt reellt är det ”inte konstigare än att de flesta människor har en hemförsäkring”, som Gilly skriver. Folkets vilja kan även filtreras innan den presenteras. Richard Nixon hävdade, medan Vietnamdemonstrationerna rasade, att ”den tysta majoriteten” stödde kriget. I en iscensatt trollkampanj satte regeringen ett hundratal sympatisörer på att i skift ringa in och klaga på ledare och artiklar som uttryckte sig skeptiskt till krigsföringen.

Egentligen är kanske den viktigaste detaljen i strategin att aldrig tala om just ”krig”. Krig är något offensivt och förskräckligt. En ”humanitär intervention” däremot är något annat, och är lättare att sälja in så länge ingen börjar ifrågasätta hur urskillningen görs mellan var det behövs en intervention i mänsklighetens namn och var mänskligheten klarar sig utan den. ”Hur kommer det sig att en diktatur som Förenade Arabemiraten skickar stridsflygplan till Italien för att skydda de oppositionella i Libyen, samtidigt som de sänder soldater till Bahrain för att slå ner ett folkligt uppror där? Ingen av dessa frågor går att besvara om man tar retoriken om en humanitär intervention på allvar”, menar Gilly.

Gilly menar att Sverige är ett land som särskilt behärskar konsten att sälja krig. Vagheten i syfte, mål och omfattning rörande insatsen i Afghanistan, till exempel, fungerar som en mycket slug form av propaganda. Den är svår att kritisera eftersom den är så svår att definiera. Det enda svenska politiker är överens om är att ”insatsen” inte ska betecknas som krig. När sedan två svenska officerare dödas i Afghanistan 2010 förklarar Fredrik Reinfeldt att ”vi visar respekt genom att fortsätta insatsen”. Att ”visa respekt” för de döda soldaterna blir synonymt med att fortsätta kriget. ”Det är inte historien som förklarar nuet, utan nuet som förklarar historien”, skriver Gilly.

Pierre Gillys bok är en utmärkt, lättläst historisk genomgång av argument, propaganda-strategier och begreppsförskjutningar rörande krig. Den kompletteras bäst med en analys av vapenindustrin. Dokumentären *Shadow World* från 2015, till exempel, som fram under hösten funnits tillgänglig på SVT Play.

Erik Haking

Fyra läsvärda serieromaner

Wage Slaves
Daria Bogdanska
Galago, 2016

Palimpsest
Lisa Wool-Rim Sjöblom
Ordfront, 2016

Hjärnan darrar
Klara Wiksten
Syster förlag, 2016

Uppgång och fall
Liv Strömquist
Galago, 2016

Den senaste tiden har mina största läsupplevelser varken varit romaner eller reportage. De har varit serier. Kanske beror det på en trött hjärna som inte orkar processa längre textmassor än de som ryms i en pratbubbla. Men det beror definitivt också på att seriekonsten i Sverige är bättre än någonsin. Och att det fortfarande tycks vara okej med samhällskritik i denna konstform. I en tid när tidningarnas favoritkälla är Svenskt näringsliv, när digitala plattformar fylls av annonser förklädda till innehåll och när gamla punkare plötsligt är beliebers, då är det skönt att i alla fall någon kulturell arena tillhör oss och vår kamp. Bakom många av serierna ligger också massor av research, både i officiella källor och egna erfarenheter. Och det är den kombinationen jag verkligen uppskattar. Att få lära mig något nytt och samtidigt känna, i hela kroppen, med de personliga öden (och kamper!) som vår uppfuckade världsordning skapar. Seriekonsten ger mig mer än någon annan konstform just nu. Här kommer fyra läsvärda exempel.

När jag en gång tagit upp Daria Bogdanskas *Wage Slaves* kunde jag inte släppa den. Jag sträckläste denna ärliga och raka berättelse om livet i Malmös alternativa kretsar och informella ekonomi. Daria tar fighten mot sin arbetsköpare – en restaurangägare med olika skumma affärer runt Möllan. Även om hon till slut får hjälp av Malmö LS är boken ingen bra reklam för Syndikalisterna. Bemötandet är långt ifrån på topp. Men boken ger ändå en crash course i arbetsrätt och organisering som är inspirerande.

En annan del av den globala kapitalismens fula ansikte visas upp i Lisa Wool-Rim Sjöbloms *Palimpsest*. Titeln syftar på ett pergament där ny text skrivits över den ursprungliga – på ett liknande sätt som Lisas identitet genom internationell adoption. Boken är inte bara en stark personlig berättelse om traumat i adoptionen, rasismen i Sverige och sökandet efter den biologiska familjen. Det är också en undersökning av ekonomiska intressen bakom adoptionerna och hur dessa döljs bakom berättelsen om barnets bästa.

Precis som de två nyss nämnda tecknarna har även Klara Wiksten använt egna erfarenheter i sin konst. I senaste albumet *Hjärnan darrar* möter vi människor som Klara stött på inom diverse arbetsmarknadsåtgärder. Klara fantiserar fritt om hur deras liv kan ha varit och hur det har gått för dem. Resultatet blir en kärleksfull beskrivning av de människor som politiker slåss om att ömsom oroa sig för och ömsom piska – det så kallade utanförskapet. Eller som Klara Wiksten ser det: människor som vägrar anpassa sig.

Det är inget nytt att Liv Strömquist är en av de bästa på att förklara och popularisera marxismen. Men det gör mig alltid glad att läsa hennes insatta spaningar kring kapitalism, patriarkat och klimatkris. De bekräftar liksom att det inte är jag som är galen. Hennes senaste bok *Uppgång & fall* gör mig dock också lite trött. Jag blir trött av alla källhänvisningar, emojis och utropstecken. Men också av behovet att förklara och ursäkta sig. Det känns lite som en eftergift till den moralism och de interna drev som Liv Strömquist själv kritiserar vänstern för.

Moa Candil

Nytt nummer av Fronesis:

Det ekonomiska vetandet i förändring

Efter den globala finanskrisen 2008 har blickarna riktats mot den ekonomiska vetenskapen och dem som producerar den. I vilken utsträckning har den ekonomiska krisen också inneburit en kris för nationalekonomin? I **Fronesis nr 54–55** undersöker vi den samtida nationalekonomin och förutsättningarna för ett alternativt ekonomiskt vetande idag.

I Fronesis finner du vår tids främsta samhällsteoretiker, i tematiskt välkomponerade volymer.

Gilla Fronsesis sida på Facebook för uppdateringar om nya nummer, seminarier och annat som händer.

Köp lösnummer eller teckna prenumeration på
www.fronesis.nu

TIDNINGEN
ARBETAREN
sedan 1922

Världen från vänster två gånger i veckan på webben och en gång i månaden som magasin!
Teckna prenumeration för 49:-/mån på arbetaren.se

Prenumerera på Brand!
4 nummer för 200 kr.

Teckna prenumeration på tidningenbrand.se

eller sätt in 200 kr på plusgiro 478 24 80-0, Kulturföreningen Brand.
Skriv namn, adress och e-mail i meddelandefältet.

LANDSBYGDSDÖDEN

Förvarar dina lik i garderoben
Och i nästa by, i en annan kommun.
I Västra Nikkala ligger allt i dvala,
På annan ort vibrerar det i marken

Dom har stängt ner skolan
Och flyttat äldreboendet.
Det finns ingen framtid,
Inget växer nu mer.

Titta på ditt monster under sängen
Och där borta i ett annat län.
I kärnan av Pello är det tyst,
Mer inåt stan bullrar det som mest.

Erik Hilding Lahti

DELA MED DIG

Det behövs fler månadsgivare.
Fixa stående överföring till
Ingen Människa Är Illegal Stockholm.

Plusgirokonto: 9960 2604 725438
Plusgiro: 47 25 43-8

Alla bidrag går oavkortat till papperslösa i form av till exempel hyror och SL-kort. Nätverket Ingen Människa Är Illegal arbetar praktiskt med att stödja de människor som fått avslag på sina asylhandlingar och tvingats gå under jorden.

För en värld utan gränser!

stockholm@ingenillegal.org www.ingenillegal.org

Tidningen Brand
Anarkistisk tidning sedan 1898
4.2016 — Östeuropa i rörelse

Redaktörer för detta nummer
Dominika V. Polanska, Maral Shafeie, Scott Springfeldt

Redaktion
Samira Ariadad, Moa Candil, Sarah Liz Degerhammar, Kajsa Ekis Ekman, Tove Larsmo, Maral Shafeie, Linn Spross, Johan Hellis Timmås, Mathias Wåg

Medverkande
Daria Bogdanska, Moa Candil, Dasha Che, Steven Cuzner, Johan Eddebo, Erik Haking, Erik Hilding Lahti, Elżbieta Korolczuk , Tove Larsmo, Julia Lindblom, Moa Lindholm, Nikola Petkanov, Grzegorz Piotrowski, Klemen Ploštajner, Dominika V. Polanska, Antti Rautiainen, Maral Shafeie, Scott Springfeldt, Tim Weldon

Illustrationer
Oscar, Markus Johnson, Hanna Lundin Tistelö, Evelina Mohei, Marjo Palokangas, Tadeáš Polák Dušan Rajić, Hugo Tillbom, Emma Tryti

Grafisk form
Maryam Fanni

Layout
Markus Johnson

Bildredaktion
Maryam Fanni, Markus Johnson, Evelina Mohei, Marjo Palokangas, Kao Seth, Albin Törnberg

Omslag
Markus Johnson, Tadeáš Polák, Kao Seth

Ansvarig utgivare
Mathias Wåg

Prenumerationsansvarig
Tommy Sundvall

Tryck
Trydells, Laholm 2016.

Med stöd från Statens Kulturråd

www.tidningenbrand.se
info@tidningenbrand.se
bildred@tidningenbrand.se

Prenumeration
200 kr för 4 nummer

Box 150 15, 104 65 Stockholm
Plusgiro 478 24 80-0, Kulturföreningen Brand
ISSN: 0284-9526

B POSTTIDNING
BRAND, BOX 150 15
104 65 STOCKHOLM

